

DEÁK ÁDÁM PHD

deak.adam930615@gmail.com

történész

Csanád vármegye képvisellete az 1847/48. évi utolsó rendi országgyűlésen

Representation of Csanád county at the last Hungarian Diet
in 1847/48

ABSTRACT

In my study, I present the activity of Csanád county in the Diet on the the deputies instructions, deputy reports, Diet diaries, newspaper reports and literature. Before the last Diet the political life in the counties became liven, and in 1846 the Conservative Party was formed, and in 1847 the Liberal Party was founded. These political movements had a great influence on the life of Csanád county, three groups were formed (opposition, conservative and center). Many reform programs can be found in the instructions of Csanád county (public taxation, compulsory abolition of serfdom, the abolition of the aviticitas), but the government and the administrative system were not criticized. This proves that the political forces were strongly divided in Csanád county as well. János Rónay and Ferenc Posonyi represented Csanád county in this Diet. During the Diet deliberations, the deputies of Csanád were in favour of reforms, but a conflict arose between them over the case of administrative system. Then, as a result of the revolutions in Paris, Vienna and Pest in 1848, the nobles of Csanád county also supported bourgeois reforms.

KEYWORDS

Csanád county, Diet, instructions, deputies, Conservative Party, Liberal Party

DOI 10.14232/belv.2024.3.3

<https://doi.org/10.14232/belv.2024.3.3>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Deák Ádám (2024): Csanád vármegye képviselete az 1847/48. évi utolsó rendi országgyűlésen. *Belvedere Meridionale* vol. 36. no. 3. pp 41–70.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

BEVEZETÉS

Tanulmányomban¹ arra vállalkozom, hogy bemutassam Csanád vármegye szerepét az utolsó rendi országgyűlésen a Csanád vármegyében folyó politikai élet, a követek tevékenysége és a követutasítások alapján.

Az 1843/44. évi országgyűlés berekesztése után a kormányzat az adminisztrátori rendszer² kiterjesztésébe fogott, ezzel akarta erősíteni a befolyását a vármegyékben. Czinege Szilvia rámutat arra, hogy a szakirodalomban használják az adminisztrátori rendszer kifejezést, a korban „neue Maßregel”-ként, azaz „új rendszabályok”-ként, néhány esetben „administrato-
rische Maßregel”-ként hivatkoztak rá. Az ellenzék az ausztriai tartományi tisztviselők analó-
giájára építve „Kreishauptmann-System”-nek nevezte.³ A vármegyék nagy része ekkor reform-
párti volt, a bécsi udvar ezért hozzálátott a főispánok leváltásához, illetve helyettesítéséhez.
Az adminisztrátorok legfontosabb feladata az volt, hogy a vármegyékben tartózkodjanak,
felügyelniük kellett az adóbehajtást és a megyei pénztárat, illetve a megyei közgyűlési ülése-
ket vezetni. Emellett fontos feladatuk volt az is, hogy az 1847-ben összeülő országgyűlésen
a kormányzatnak megfelelő követeket válasszanak és utasításokat dolgozzanak ki. Czine-
ge rámutat arra is, hogy az adminisztrátori rendszer nem foglalkozott a vármegyéket érintő
strukturális kérdésekkel, a fő feladat az volt, hogy lojális és hatékony személyeket nevezze-
nek ki, akiknek megfelelő fizetést adnak.⁴ A tervezet kidolgozásával gróf Apponyi György
alkancellárt (későbbi kancellárt) bízták meg, néhány hónap alatt 21 új adminisztrátort és jó
néhány új főispánt nevezett ki az uralkodó. Csanád vármegyében a korábbi főispán, Kállay
István (1837–1845) helyett az udvarhú borosjenői Aczél Antalt (korábbi Torna vármegyei
főispánt) nevezték ki 1845-ben, aki 1848-ig volt csanádi főispán.⁵ A kormányzat ezen terve-
zete sikerrel járt, mivel sok helyen többségbe kerültek az ellenzéki politikusokkal szemben.

¹ A tanulmány „A magyarországi rendiség politikai kultúrája (1526–1848) II.” NKFI K 143 017 kódszámú pályázat keretében készült.

² BARTA 1951. 12–13., 18–21., 35–36., 39–53.; CSIZMADIA 1974.

³ CZINEGE 2013. 85.

⁴ CZINEGE 2013. 86.

⁵ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 69. jkv. 921/1845.

Törvénytelen eszközöktől sem riadtak vissza a közigazgatásban és a tisztújítások alkalmával, gyakran alkalmazták a lefizetés módszerét. Olyan eset is előfordult, amikor a szavazók névjegyzékét manipulálták.⁶

Az országos politikai színpadon megfigyelhető legfontosabb folyamatok a két nagy politikai tábor párttá szerveződése (1846-ban létrejött a Konzervatív Párt, 1847-ben pedig megalakult az Ellenzéki Párt)⁷ és ezzel párhuzamosan a politikai küzdelem további élesedése volt. A párttá alakulás előkészítéseként 1844 után nagy energiákkal fordultak az egyesületi élet felé: köröket, egyleteket alakítottak, ezt látjuk majd Csanád vármegyében is.⁸ Valamikor 1845 folyamán alakult meg a Makói Kör, amelynek csak az válhatott tagjává, akit minden tag támogatott, ha egy ellenzavazat is volt, akkor az illetőt nem vették be. A „szabadelvű párt” tagjai ezzel a szabállyal nem értettek egyet, kiléptek és Makói Nemzeti Kör néven új társaságot alapítottak. (Arról nincs információ, hogy ez mikor történt.) Az új körben a belépés alapelve az volt, hogy az illető becsületes legyen. A Nemzeti Kör célja a nem nemesek közt a „nemzetiséget, társalgás, szavalás, olvasás, éneklés, színművészet és bálók által terjeszteni”. A két kör között azonban feszültség húzódott. További információk sajnos nem állnak rendelkezésre ezekről a körökről.⁹

Csanád vármegye politikai viszonyain keresztül is jól nyomon lehet követni, hogy három csoport alakult ki: ellenzéki, konzervatív, centrum. A hírlapi tudósítások és a kancelláriai jelentések egybeesnek a tekintetben, hogy a korábbi ellenzéki oldalon a megyében szakadás történt. A konzervatívok mellett a mérsékelt liberális párt (különböző elnevezések alatt: haladó, liberális, szabadelvű), amely a kormányzat által kínált korlátozott reformok érdekében készen állt a kormányzattal való együttműködésre, valamint az Ellenzéki Párt hívei, akik a részreformok helyett a rendi társadalom felszámolásának következetes programját vallották következetes ellenzékiességgel párosítva. Annyi bizonyos, hogy Návay Tamás volt a csanádi ellenzék egyik vezére. A csanádi konzervatívok vezetője pedig Lukács József királyi tanácsos volt. Az ellenzékéből kivált közbülső csoportosulás jellegzetes alakja pedig Bánhidly Albert alispán lehetett.¹⁰

A KÖVETEK MEGVÁLASZTÁSA, AZ ANYAUTASÍTÁS KIDOLGOZÁSA

1847. szeptember 17-én kelt V. Ferdinánd királyi meghívólevele, amely szerint 1847. november 7-re Pozsonyba összehívja az országgyűlést. A meghívó kapcsán kiemelendő, hogy először adták ki azt magyar nyelven. A király az országgyűlés egyik legfontosabb feladatává a nádorválasztást tette, ugyanis József nádor 1847. január 13-án elhunyt. A meghívó a nádorválasztás mellett csak általánosságokat tartalmazott a diéta további feladatairól: „az ország boldogságának

⁶ HORVÁTH 1886. III. 57–61.; BALLAGI 1897. 623–638.; MISKOLCZY 1938. 118–121.; CSORBA – VELKEY 1998. 166.; CZINEGE 2013. 78–96.

⁷ BAJZA 1847. 577–587.; ANDICS 1981. I. 206–216.; PAJKOSSY 2003. 176–185.; HERMANN 2008. 571–573.

⁸ PAJKOSSY 1993

⁹ Megyék. *Budapesti Híradó* 1846. április 9. 236.; Törvényhatósági dolgok. *Pesti Hírlap* 1847. március 11. 165.

¹⁰ MNL OL, A 45: 436pp/1845, 223pp/1847.; MNL OL, H-2-b: 34/1848.; MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 79. jkv. 193–194/1847.; Törvényhatósági dolgok. *Pesti Hírlap* 1847. április 15. 244–245., 1847. június 29. 422., 1847. július 2. 5–6., Hazai mozgalmak. *Pesti Hírlap* 1848. július 4. 617.; Megyék. *Budapesti Híradó* 1846. április 9. 236., 1847. január 14. 30., 1847. április 13. 246., 1847. április 22. 268., 1847. július 2. 6–7., 1847. október 22. 278–279.; Törvényhatósági tudósítások. *Nemzeti Ujság* 1847. április 15. 236.; Törvényhatóságok. *Jelenkor* 1847. április 22. 189.

nevelésére és a köz jó gyarapítására kívánt többféle nagyfontosságú törvényes intézkedésekről” szólt.¹¹ Az 1847/48. évi országgyűléssel kapcsolatos információk és iratok a makói levéltárban hiányosak, így pontosan nem lehet tudni, hogy zajlott a követválasztás, és milyen anyautasítást adtak a követek számára. A követek beazonosítására a levéltári mutatókönyv,¹² az országgyűlési naplók, a *Pesti Hírlap* és a *Budapesti Híradó* cikkei alapján van lehetőség. Az anyautasítás pedig felelhető a kancelláriai iratok között, Takáts Sándor hagyatékában, valamint a *Budapesti Híradó* is közölte összefoglalóan.

Az országgyűlés előkészítése és a követválasztás kapcsán már hónapokkal korábban elkezdtek szervezkedni a Csanád vármegyei rendek. Lonovics József csanádi püspök gróf Apponyi György kancellárhoz 1847. március 5-én írt levelében megjegyezte, hogy a vármegyében még kevésbé biztos a kormánypárt állása. A konzervatívoknak hosszú küzdelem után sikerült valamelyest az ellenzékot „lehangítani”, de nem tudták őket legyőzni. A többség jelenleg a kormánypárt mellett áll, de az „érzelmi s pénzbeli erő” az ellenzék oldalán. Lonovics abban látta a Konzervatív Párt hátrányát, hogy a Királyi Kincstár (azaz a Kamara), amely Csanád vármegye területének négyötödét birtokolja, még egy ügyvédet sem tart itt, legfőbb tisztje egy „kasznár” (gazdatiszt, uradalmi tisztviselő). A birtokai nagysága ellenére így nem bír helyi politikai befolyással, amit orvosolni kellene.¹³

Kossuth Lajos az 1847/48. évi országgyűlés megnyitása előtt készített egy feljegyzést, amelyben a megyéket osztályozta a politikai állásuk szerint. Ezek alapján arra a következtetésre jutott, hogy az ellenzék szempontjából van 18 „jó”, 15 „megnyerhető”, 3 „határozatlan színű” és 14 „Pecsovicss” vármegye. Csanád vármegyét a „megnyerhető” kategóriába sorolta.¹⁴ Úgy vélem, helyesen mérlegelt, mivel a fentebb említett cikkek és tudósítások is azt bizonyítják, hogy Csanád vármegyében az Ellenzéki Pártot és a Konzervatív Pártot támogatók aránya erősen megoszlott. Joseph Sedlnitzky a bécsi udvar „rendőrminisztere” az országgyűlés előtt szintén készített egy összeírást a megyékről a pártállásuk alapján. Ő úgy számolt, hogy 21 vármegye teljesen megbízható a kormányzat számára (ganz verlässliche), 8 vármegye az utasításuk vagy a követeik alapján inkább a kormánypártot támogatják (die vermöge ihrer Instruktion oder gutgesinnten Deputirten sich zur Regierungparthei herüber neigen), 7 vármegye véleménye szerinte kétséges (zweifelhafte), 14 vármegye pedig ellenzéki (Oppositions). Csanád vármegyét a második kategóriába sorolta, ezzel utalva arra, hogy a megye nem teljesen kormányhű, de az utasítások és a követek tanúbizonysága szerint inkább afelé hajlik.¹⁵

A kancellária iratok között fennmaradt egy 1847. szeptember 3-án keletkezett fogalmazvány, amely szerint Lonovics püspöknek és Aczél főispánnak is írt Apponyi a közelgő követválasztással kapcsolatban. Az irat szerint a Csanád vármegyében most uralkodó „jobb szellem” előidézését és megszilárdítását nagy részben Bánhidyt alispánnak lehet köszönni. Tartani lehet azonban attól, ha Bánhidyt ismét követte választják, s elhagyja a vármegyét, a dolgok rossz fordulatot vehetnek. Bánhidynek tehát a megyében kell folytatni hasznos tevékenységét.

¹¹ MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 2784/1847.; HORVÁTH 1886. III. 242.

¹² MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 117. jkv. 1847. évi mutatókönyv

¹³ MNL OL, A 45: 222pp/1847.; BARTA 1951. XI. 106–107.

¹⁴ BARTA 1951. XI. 203.

¹⁵ BARTA 1951. XI. 230.

Olyan személyt kell választani, aki határozottan, erélyesen és minden ingadozás nélkül a „konzervatív ügryhöz” ragaszkodik. Nincs kétség afelől, hogy az országgyűlés alatt és utána is lehet számítani Lukács József-re, aki megfelelő követ lenne.¹⁶

A *Pesti Hirlap* és a *Budapesti Híradó* is hírül adta, hogy a Csanád vármegyei rendek az 1847. október 19-én tartott közgyűlésen Aczél Antal főispán elnöklete alatt közfelkiáltással Rónay János táblabíró és Posonyi Ferenc főszolgabíró választották meg követeknek.¹⁷ Sajnálatos módon, ahogy arra már utaltunk, nem lehet tudni, hogy kik vettek részt a követválasztáson és az anyautasítás elfogadásakor a közgyűlésen. Aczél Antal főispán Apponyi kancellárhoz intézett 1847. október 22-én kelt levelében beszámolt arról, hogy Rónay és Posonyi követté választásába „tökéletesen meg nem nyugodhatott”. Inkább azt szerette volna, ha Lukács Józsefet választják követté, de az általa már tél óta sürgetett eszközök hiánya miatt nem érhetett célt. (A Kincstártól érkezett egy felszólító levél 1847. október 16-án arról, a helyi kamarai tisztviselőknek hogyan kellene működni. Aczél kifejtette, hogy már korábban is megfelelően lépett fel a helyi kamarai igazgatóság, de az idő rövidsége miatt nem érheték el a célt.) Aczél a követutasítások kapcsán megjegyzi, hogy a küldöttség által tett javaslatokban több változtatást is sikerült tennie. Az utasítások szerinte a legkedvezőbbek között lesznek a kormányzat számára, s azokat meg is küldte a kancellárnak. Arról is tudósított, hogy a követválasztási és utasítást elfogadó közgyűlés „leg szebb rend és illendőséggel” ment végbe.¹⁸ Kovács József királyi kamarai ügyész szintén Apponyi kancellárhoz intézett 1847. október 22-én kelt levelében jelentette a követválasztást. Kovács szerint Rónay követté választása Bánhidya Albert alispán „*furfangos, és megátalkodásának költeményes, álország beszéd, és ígéréteinek, sőt ki számított mesterséges fogásainak tulajdonítható*”. Szerinte Bánhidya elhitette Lonovics püspökkel, hogy Rónay konzervatív szemléletű, aki egyébként a Pesti Kör tagja és Batthyány Lajos levelezője. Rónay csak azért lett követ, mert Lonovics püspök és Aczél Antal főispán nem lépett fel időben ellene és Bánhidya ellen. Kovács így foglalta össze a követválasztást: „*a' Conservativek, és az Oppositio is semlegessen tűnvn fel, bár be nem egyezését arczáján árulá el, mind a' két párt a' Tiszti Kar nagyobb része, és Kortés Nemesség által választattak meg az éves kijelelt fentebbi Követek*.” Kovács reményét fejezte ki, hogy mindkét követ konzervatív álláspontot fog képviselni.¹⁹

RÓNAY JÁNOS

Zombori Rónay (Oexel) János 1809. április 27-én született a Torontál vármegyei Zomboron (ma Kiszombor), apja Oexel János Mihály táblabíró, anyja Andrényi Johanna volt. Tanulmányairól nem állnak rendelkezésre pontos feljegyzések, de az elemi és a gimnáziumi tanulmányait is Szegeden végezhette. Annyi bizonyos, hogy 1830. július 22-én tett ügyvédi vizsgát elégséges osztályzattal. A tanulmányai elvégzése után Nagybecskereken volt aljegyző. 1832-ben költözött haza Zomborra, miután a feleségével, Karácson Emíliával összeházasodtak. Eközben Nagyszentmiklóson

¹⁶ MNL OL, A 45: 739pp/1847.

¹⁷ Törvényhatósági dolgok. *Pesti Hirlap* 1847. október 24. 267.; Megyék. *Budapesti Híradó* 1847. november 9. 320.; ANDICS 1981. I. 290–291. Apponyi György egy 1847. október 3-án kelt levelében háromezer forintot küldött Lonovics Józsefnek, hogy a követválasztás alkalmával a konzervatív jelöltek támogatására használja fel.

¹⁸ MNL OL, A 96: 12. d.: 1031–1043. Aczél Antal levele Apponyi Györgyhez, Makó, 1847. október 22.

¹⁹ MNL OL, A 45: 966/1847. Kovács József levele Apponyi Györgyhez, Pécska, 1847. október 22.

(Torontál vármegye) szolgabírói hivatalt vállalt. Csanád vármegyében táblabíró volt. Családja az 1846. február 26-án kelt királyi levél engedélyével vette fel az Oexel helyett a Rónay nevet.

Az 1847/48. évi országgyűlésre közfelkiáltással választották meg a Csanád vármegyei rendek követé. A *Pesti Hirlap* hasábjain azonban érdekes adaléokra lehet bukkanni, miszerint Rónay kezdetben nem akart követ lenni. A lap 1847. július 18-ai száma közölt egy levelet Rónaytól, ami a következőt tartalmazta: nincsenek érdemei sem Torontál, sem Csanád vármegyében. Hivatalt, kitüntetés sohasem „hajhászott”, mindig a függetlenségre és önállóságra törekedett, nem cserélne egy hivatalnokkal sem. Soha nem tartozott ahhoz az ellenzékhez, amely „személyes rágalmatok és piszkolódásokat használ céljai elérésére”. „Ahhoz az ellenzékhez tartozik, amely a személyeket nem tekintve, hazája' előhaladását és boldogítását tűzte ki célul.” A „Csanád” álnéven író személy megemlítette ugyanakkor, hogy Rónay korábban egy tinót küldött a csanádi nemesség megvendéglésére.²⁰ Rónay erre azt reagálta, hogy a legutóbbi tisztújítás alkalmával, 1845-ben valóban adott egy ebédet, de csakis azért, mert nem választották meg egyik hivatalra sem.²¹ Rónay ezek után kijelentette, hogy nincs kilátás arra, hogy országgyűlési követ legyen, mivel az elveivel ellenkezik, hogy „tinón” vásároljon közbizalmat, szavazatot. Végül a következő szavakkal zárta a nyilatkozatát: „Ez volt e' pályán első és utósó fellépésem; s mert tetteimért, lelkiismeretemnek tartozom csak számolni, és ez mindenkor meg leszen az által nyugtatva, ha szemhunyorítás nélkül, emelt fővel jelenhetek meg az egész világ előtt.”²² Hogy ezek után miért és hogyan választották meg Rónayt, arról sajnos nincsenek információim. A *Budapesti Híradó* közlése szerint Rónay a követé választása előtt és a követi eskü letétele után is magát „szabadelvű kormánypártinak” vallotta.²³ Ez a nyilatkozat is megerősíti, hogy Rónay a Bánhidytól való független tábor híve volt, ami valószínűsíti, hogy valóban Bánhidytól állt a megválasztása mögött.

Egy 1847. november 6-án kelt titkosrendőri jelentés úgy jellemezte Rónayt, hogy annak „még kétértelmű” a pártállása. Egy másik, hasonló jelentés szerint az ellenzéki párt vezetői még azokat a követeket is az ellenzék sorába állították, akiknek egyébként a követutasításuk értelmében a kormányt kellett volna támogatniuk, s ilyen Rónay is.²⁴ 1848. március 15-én azután Rónay tagja volt annak a küldöttségnek, amely Bécsbe vitte az országgyűlési feliratot. 1848. április 7-én Rónay nyújtotta be a katolikusok petícióját az országgyűlésen.²⁵ Az 1848/49-es szabadságharc bukása után őt is felelősségre vonták, de nem találták bűnösnek és szabadon engedték. Ennek ellenére rendőri felügyelet alá vonták, és nem hagyhatta el Szegedet egy ideig. 1850 elején a Szegedi Belvárosi Kaszinó elnökének választották. Az 1861. és 1865/68. évi országgyűléseken a nagyszentmiklósi kerület képviselője a haláláig. 1867. június 16-án hunyt el Kiszomboron. Feleségétől, Karácson Emiliától tizenhárom gyermeke született.²⁶

²⁰ Törvényhatósági dolgok. *Pesti Hirlap* 1847. július 2. 5–6.

²¹ Megyék. *Budapesti Híradó* 1845. november 25. 343., 1847. december 19. 438. Rónay Jánost az 1845. évi tisztújítás alkalmával másod alispáni tisztségre szerették volna jelölni, de ő ettől visszalépett.

²² Törvényhatósági dolgok. *Pesti Hirlap* 1847. július 18. 42.

²³ Megyék. *Budapesti Híradó* 1847. december 19. 438.

²⁴ TAKÁTS 1980. 225. Takáts Sándor nem közli, hogy mikor készült ez a titkosrendőri jelentés.

²⁵ CSORBA 1999. 55–56. A katolikusok a petícióban követelték, hogy az állam és a katolikus egyház új viszonyát az 1848:20. törvényben rögzítsék. A zsinatokat és egyéb egyházi gyülekezeteket az állam jóváhagyása nélkül tarthassanak. Emellett felsőbb felügyelet mellett saját iskoláik alapítása, berendezése, és igazgatása iránti jogukat biztosítsák.

²⁶ MNL OL, O 78; NAGY 1861–1862. VIII. 203–204., IX. 762.; BARNA – SÜMEGHY 1913. 169–171.; BARTA 1951. XI. 232.; PÁLMÁNY 2011. I. 1127.; RÓNAY – GILICZE – MAROSVÁRI 2012. 148–178.

POSONYI FERENC

Posonyi Ferenc 1815. március 11-én született Makón, apja Posonyi Ignác, Csanád vármegyei fizetéses táblabíró, anyja Szilvássy Anna. A nagyváradi királyi akadémián folytatott jogi tanulmányokat 1834–1836 között. 1836–1837-ben a makói járásban volt tiszteletbeli alszolgabíró. 1836–1840 között esküdt és tiszteletbeli szolgabíró szintén a makói járásban, majd 1842–1848 között főszolgabíró ugyanott. 1847. október 19-én őt is közfelkiáltással választották országgyűlési követté. Az 1847. november 6-án készült titkosrendőri jelentés a következőket írta róla: „*Teljesen odaadó híve a kormánynak*”. 1849. október 27-én Csanád vármegye császári királyi főnökévé nevezte ki Karl von Geringer báró. Erről a megbízatásáról 1850 júniusában lemondott. 1876. augusztus 26. és 1886. július 18. között Makó város polgármestere volt. Erről a hivataláról lemondva Nyitra vármegyébe költözött. 1894. január 21-én hunyt el.²⁷

AZ 1847. ÉVI ANYAUTASÍTÁS

Kovács József királyi kamarai ügyész a kancelláriához intézett 1847. június 20-ai levelében úgy látta, az utasítást készítő bizottságban többen vannak a konzervatívok, mint a „túlzók”. Aczél főispán szintén a kancelláriához intézett 1847. június 22-én kelt levelében ugyancsak kijelentette, hogy a követutasítások kidolgozásával megbízott személyek általánosságban véve mérsékelt elvűek, így a kormányzatnak megfelelő utasítások fognak születni.²⁸ Az anyautasítást Bánhidya Albert első alispán vezetésével dolgozták ki,²⁹ 42 pontban foglalták össze.³⁰

Az első pontban meghagyták a követeknek, hogy a megbízólevelüket mutassák be a személyeknek, és tegyék meg a szokásos tisztelgéseket. A második pontban a József nádor halálával kapcsolatos megemlékezésről és a fiának, István főhercegnek a nádorrá választására adnak utasítást. A harmadik pontban előírták a követeknek, hogy a királyi előadásokat, amint kézhez kapják, küldjék meg. A királyi előterjesztések azon pontjait, amelyek szerepelnek az anyautasításban, vegyék tárgyalás alá. Emellett legyenek figyelemmel az előleges sérelmek orvoslására is. A negyedik pontban utasításba adták, hogy a horvátországi tartományi gyűlésen felmerült sérelmeket orvosolják. Az ötödik pontban kimondták, hogy a partiumi megyéket csatolják vissza a Magyar Királysághoz, amit az 1836:21. törvény alapján elmulasztottak. A hatodik és hetedik pontokban a szabad királyi városok, káptalanok és szabad kerületek rendezését foglalták meg. A nyolcadik pont felvetette, hogy bizonyos jogok gyakorlását a karok és rendek, valamint a megyei „főkormányzók” a maguk jogának tartanak a másik fél kizárásával, amit tisztázni kell. A vármegyei tisztviselő választások és kinevezések során felmerülő kérdések és problémák orvoslását is igényelték. A kilencedik pontban a bírói felelősség érvényesítésére tértek ki. A tizedik pontban úgy határoztak, hogy a nemesség is vegyen részt a házipénztár és a hadiadó fizetésében, hozzák be a telekkönyvezést. Emellett létesítsenek egy

²⁷ NAGY 1862. IX. 464.; BARNA–SÜMEGHY 1913. 163–164.; BARTA 1951. XI. 232.; PÁLMÁNY 2011. I. 1101–1102.

²⁸ MNL OL, A 45: 548/1847., 550/1847.

²⁹ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 73. jkv. 3343/1845., 80. jkv. 1491/1847. Bánhidya Albert mellett Nyéky Antal, Nyéky László táblabíró, Makra Imre alesperes, Major János alesperes, Lukács József királyi tanácsos, Markovics Antal, Rónay János táblabíró, Nagy Lázár táblabíró, Kovács József táblabíró, Návay Tamás, Cseresnyés István főügyész, Posonyi Ferenc főszolgabíró és Lonovics László küldöttségi jegyző vett részt az utasítások kidolgozásában.

³⁰ Megyék. *Budapesti Híradó* 1847. november 9. 320.; MNL OL, A 96: 12. d.: 1031–1043.; MNL OL, N 119: 16., 17. fasc.: Csanád vármegye utasításait tévesen a 16. és a 17. fasciculusban Arad vármegye alá sorolták be.

országos pénztárat a közszükségletek fedezésére, amire 4 millió forintot ajánlottak meg. A tizenegyedik pontban egy hitelbank felállításának szükségességét fogalmazták meg. A tizenkettedik pontban a vasút fejlesztését, a Lujza út megváltását említették meg. A tizenharmadik pontban az ősiség eltörlését kívánták. A tizennegyedik pontban a kötelező örökváltás megvalósítását pártolták. A tizenötödik pontban utasításba adták a követeknek, hogy készüljön hárszabály az országgyűlési tanácskozások számára, a hallgatóságnak csak hallgatási joga legyen. A tizenhatodik pontban a katonai élelmezés megváltásának a törvénybe iktatását irányozták elő. A tizenhetedik pontban utasításba adták, hogy gondoskodjanak a népnevelésről. A tizennyolcadik pontban kimondták, hogy fogadjanak el egy jól szerkesztett büntetőtörvénykönyvet. A tizenkilencedik pontban ismét megfogalmazták azon követelésüket, hogy a jobbágy a saját hasznára égethessen téglát és cserepet. A huszadik pontban kifejtették azon véleményüket, hogy minden lakos, aki a város, község javait élvezi, használja, rendi különbség nélkül járuljon hozzá a rendőri költségekhez. A huszonkettedik pontban a szóbeli eljárásra épülő bíróságok rendezését szorgalmazták. A huszonharmadik pontban kimondták, hogy csak olyan egyesületek működhetnek az országban, amelyeknek a szabályzatát a Helytartótanács jóváhagyta. A huszonnegyedik pontban a honfűsítés ügyében fogalmaztak meg javaslatokat. A huszonötödik pontban a vallási sérelmek orvoslását adták utasításba. A huszonhatodik pontban Magyarország és Erdély egyesítésének szükségességét mondták ki. A huszonhetedik pontban egy műegyetem felállítását indítványozták. A huszonnyolcadik pontban Horvát István egyetemi tanár könyvtárának, kéziratának, okleveleinek a nemzet számára történő megvételeit irányozták elő. A huszonkilencedik pontban tűzkármentesítő intézetek felállításának a támogatásáról határoztak. A harmincadik pont szerint a követek megbízóleveleit az alsótáblán mutassák be ellenőrzés céljából, és készítsenek erről egy lajstromot. A harmincegyedik pontban részben támogatták a sajtószabadságot (előzetes vizsgálat legyen, de ne korlátozzák a sajtó mozgáskörét, nyilvánítsák ki a cenzorok felelősségét). A harminckettedik pontban a közigazgatási és igazságszolgáltatási ügyek elválasztását pártolták. Állítsanak fel állandó törvényszékeket és egy „Semmisítő székét”. A harmincharmadik pontban utasításba adták, hogy a mostani hadiadónál ne ajánljanak meg többet, és azt is csak a következő országgyűlésig. A harmincnegyedik pontban a Csanád vármegyei rendek megfogalmazták azon véleményüket, hogy a katonai újoncokat ne egyszerre, hanem időszakosan állítsák ki, a katonai szolgálati időt nyolc évben maximalizálják. A harmincötödik pontban korszerű bányatörvénykönyv létrehozását indítványozták. A harminchatodik pontban ismét utasításba adták, hogy a mértékrendszert egységesítsék. A harminchetedik pontban kimondták, hogy az országgyűlési költségeket a nemesség viselje. A harmincnyolcadik pontban a váltótörvény javítását szorgalmazták. A harminckilencedik pontban az Erdődy család sérelmének a pártolására szólították fel a követeket.³¹ A negyvenedik pontban Csanád vármegye kérte, hogy Tótkomlós helységet Csanád vármegyébe kebelezzék be (Békés vármegyéből). A negyvenegyedik pontban egy országház építésének a pártolására szólították fel a követeket. Végül a negyvenkettedik pontban kimondták, hogy évente tartsanak országgyűlést. A követeknek emellett öt alkalommal tizenöt pótutasítást küldtek.³²

Megállapítható, hogy Csanád vármegye utasítása továbbra is sok reformprogramot tartalmazott a liberális ellenzék célkitűzései közül annak ellenére is, hogy az ellenzéki és a kormánypártot támogató erők megoszlottak. Érdeemes megvizsgálni azt is, hogy a csanádi 1847-es anyautasítás pontjai közül

³¹ MNL OL, N 119: 16., 17. fasc.; MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 234. d. 2788/1847.

³² MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 81. jkv. 3108/1847., 3111/1847., 3112/1847., 3113/1847., 3114/1847., 3115/1847., 3116/1847., 3117/1847., 3118/1847., 3119/1847., 3120/1847., 3121/1847., 82. jkv. 219/1848., 221/1848., 223/1848.

melyek hozhatók kapcsolatba a Konzervatív Párttal és melyek az Ellenzéki Párttal. Egyértelműen a Konzervatív Párttal hozható kapcsolatba az utasítások közül az, hogy elsődlegesen a királyi előterjesztéseket tárgyalják (figyelembe véve a sérelmeket), mivel bíznak abban a csanádi rendek, hogy az előterjesztések korszerűek lesznek. Nem támogatták a népképviselő elvét, esküdszék, törvény előtti egyenlőséget, sajtószabadságot (amelyek pedig az előző országgyűlésre készült anyautasításban szerepeltek).³³ Említhetjük továbbá az állandó (tehát nem választott) törvényszék felállítását és az élethosszig tartó bírói kinevezések tervét, valamint azt, hogy az egyesületek működését a Helytartótanács jóváhagyásához kívánták kötni. A Csanád vármegyei rendek az utasításokban nem foglaltak állást az adminisztratori sérelmek ellen, s nem bírálták a kormányzatot. Dedinszky József később a *Pesti Hírlap*ban azt állította, hogy a követutasításokba Bánhidya miatt nem került bele a népképviselői országgyűlés és a szabad sajtó megvalósítása. Az alispán állítólag azt nyilatkozta, hogy amíg ő alispán lesz, addig a nemesi kiváltságokat fenn fogja tartani.³⁴

Az Ellenzéki Pártot támogató javaslatok a következők voltak: a hadi és háziadó vállalása a nemesség részéről (bár a közteherviselés szükségessége, ha nagyon homályos szövegezésben, de a konzervatív program részét is alkotta), országos pénztár létrehozása, ösiség eltörlése, kötelező örökvaltság, unió Erdéllyel, a Partium visszacsatolása. Jól látható, hogy a reformok terén határozottan ellenzéki elkötelezettségű Csanád vármegye. A szabad királyi városok rendezését, a büntetőtörvénykönyv és bányatörvény kidolgozását, illetve elfogadását, a kereskedelmi viszonyok javítását mindkét párt óhajtotta. A kormányzat egyértelmű támogatása a megye részéről nem is elsősorban az anyautasítások szövegezésekor, hanem a pótutasítások alkalmával válik majd szembeütővé: nem láttak sérelmet az adminisztrátorok ügyében, s elfogadták a király válaszát az adminisztratori kérdésben.

Egy 1848. február 7-én készült titkosrendőri jelentés már az országgyűlés időszakában ugyanakkor Csanád vármegyei utasításokat konzervatív jellegűnek minősítette, s láttuk, a kormányférfiak is inkább annak ítélték az országgyűlést megelőzően.³⁵

AZ ORSZÁGGYŰLÉS MEGNYITÁSA

Az 1847/48. évi országgyűlési tanácskozások menetéről az országgyűlési naplók és írások mellett leginkább a hírlapokból lehet tájékozódni.³⁶ Az újságok közül kiemelendő a *Budapesti Híradó*, a *Nemzeti Ujság*, a *Jelenkor* és a *Pesti Hírlap*. A kerületi ülésekről nem készült napló ezen az országgyűlésen. Az újságok mellett Hám János szatmári püspök, majd esztergomi érsek, Hunkár Antal Veszprém vármegyei követ, Joseph Andrew Blackwell, az angol kormány nem hivatalos megbízottja, Lónyai Menyhért, Podmaniczky Frigyes, Pulszky Ferenc, Széchenyi István, Kossuth Lajos, Szőgyény-Marich László, Vukovics Sebő és Wirkner Lajos visszaemlékezéseiből és naplóiból alkothatunk képet az országgyűlési tanácskozások menetéről.³⁷

Az országgyűlés megnyitására 1847. november 12-én került sor. V. Ferdinánd személyesen, magyar nyelven nyitotta meg, és átadta a királyi előterjesztéseket a következő szavakkal:

³³ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 59. jkv. 1008/1843.

³⁴ Hazai mozgalmak. *Pesti Hírlap* 1848. július 4. 617.

³⁵ BARTA 1951. XI. 521–523.

³⁶ RENDI NAPLÓ (1847/48); FŐRENDI NAPLÓ (1847/48); ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK (1847/48); *Budapesti Híradó*; *Jelenkor*; *Pesti Hírlap*, *Nemzeti Ujság*.

³⁷ WIRKNER 1880.; MADARÁSZ 1883.; PULSZKY 1884. II. 306–308.; PODMANICZKY 1887.; VUKOVICS 1894.; KÓNYI 1896.; SZŐGYÉNY 1903.; KOSSUTH 1904. X. 130.; SCHEFFLER 1928. 34–38.; VISZOTA 1939.; BLACKWELL 1989.; HUNKÁR 2004.

„Magyarország Rendeit itt látni örvendek. Atyai szándékomat a királyi előadások mutatják. Fogadják bizalommal.” Ezután sor került a nádorválasztásra, a királyi kijelölő levél kibontása nélkül,³⁸ közhelyesléssel József főherceg fiát, István főherceget választották nádorrá, aki már az apja halála óta helytartói minőségében vitte az ügyeket 1847. január 16-a óta.³⁹ A nádorválasztást a következő szavakkal erősítette meg V. Ferdinánd: „E választást királyi hatalmammal örömet megerősítem.” A nádori eskü letétele után pedig kijelentette: „Kedves Öcsém! Kövesse hivatalában édes atyja példáját.”⁴⁰

A királyi előadás tizenegy pontot tartalmazott: 1. Nádorválasztás. 2. A katonai élelmezés és elszállásolás ügyét vegyék tárgyalás alá az előző országgyűlésen leküldött királyi válasz alapján. 3. Rendezzék a szabad királyi városok országgyűlési szavazatát. 4. A szabad királyi és a bányavárosok belső szerkezetét alkotmányosabb módon alakítsák át. 5. Vezessék be a telekkönyvezést a hitelszerzés megkönnyítése és a nemesi fekvő birtok védelme érdekében. A javaslatok foganatosítására állandó (azaz nem választott) vármegyei törvényszékeket állítsanak fel. 6. Az örökváltság nehézségeinek elhárítása kapcsán alkossanak törvényt. 7. Fejlesszék a belkereskedelmet és a műipart, a király hozzájárult a birodalom két része közötti vámvonal eltörléséhez. 8. Javítsák a közlekedési viszonyokat, a Helytartótanácon belül hozzanak létre egy közlekedési osztályt. Külön kiemelte a királyi irat a vasutat és a Tisza szabályozását. 9. A Partiumot teljes egészében csatolják vissza a Magyar Királysághoz, amit az 1836:21. törvény elmulasztott, mivel az Erdélyi Udvari Kancellária a végrehajtás ellen tiltakozott. 10. Alkossanak egy büntetőtörvénykönyvet és új büntönrendszert. 11. A korábbi országos bizottsági munkákra a kincstár által kölcsönzött 528 566 ezüst- és 24 313 váltóforintot térítsék meg. A kancellária, Apponyi előzetes terveinek megfelelően, ezekhez a javaslatokhoz törvénytervezeteket is csatolt,⁴¹ amelyek új irányt adtak a tárgyalások menetének, hiszen erre nem volt példa korábban. A cél világosan az volt, hogy a kezdeményezést a kormány már kezdettől magához ragadja.⁴²

Rónay János és Posonyi Ferenc 1847. november 18-án küldte az első levelet a Csanád vármegyei rendeknek. Jelentették, hogy már november 8-án megérkeztek Pozsonyba, a megbízólevelüket bemutatták a személynöknek, majd tiszteletüket tették a leendő nádornál és az országzászlósúrainál. Az országgyűlés megnyitásakor nagy volt az öröm és a lelkesedés, István főherceget nádorrá választották, a király átadta az előterjesztéseket, természetesen kitértek arra is, hogy V. Ferdinánd magyar nyelven nyitotta meg a diétát, a szavait pedig aranybetűbe foglalták.⁴³

AZ ADMINISZTRÁTORI RENDSZER KÖRÜLI SÉRELMEK

Az országgyűlés megnyitása után, 1847. november 22-től kezdődően a királyi előadásokra adandó válasz körül forgott a vita a kerületi ülésekben. Horváth Mihály adatai szerint a

³⁸ VUKOVICS 1894. 22.: A szóbeszéd szerint István főherceg neve mellett herceg Esterházy Pál, gróf Teleki József, Tihanyi Ferenc, gróf Zay Károly nevei szerepelhettek a borítékban. A szokás szerint két katolikus és két protestáns jelölt volt. Az országgyűlési napló nem rögzítette a jelöltek nevét, mivel a borítékot nem bontották fel, hanem közfelkiáltással választottak.

³⁹ RENDI NAPLÓ 1847/48. 9. (II. országos ülés, 1847. november 12.); GERGELY 1989. 31.

⁴⁰ RENDI NAPLÓ 1847/48. 10. (II. országos ülés, 1847. november 12.)

⁴¹ MISKOLCZY 1938. 75–76.

⁴² ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48. 4–6.

⁴³ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 81. jkv. 3103/1847.

negyvennyolc vármegye közül harminc vármegye utasítása tartalmazta az adminisztrátori sérelmek megszüntetését. A vármegyék legfőbb panasza az volt, hogy az adminisztrátorok egyedül és önkényesen döntenek a vármegyéjüket érintő legfontosabb kérdésekben. Már az országgyűlés előtt olyan határozatot hozott például Szabolcs vármegye, hogy a törvényszék elnöke ne lehessen az adminisztrátor. A király a kancellária útján megsemmisítette ezt a határozatot és megdorgálta a megyei rendeket. Erre a vármegye panaszt nyújtott be a kancelláriához. Zala vármegye hasonlóképpen járt el.⁴⁴

Az országgyűlési tanácskozások alkalmával a Baranya vármegyei követ, Somssich Pál, a Konzervatív Párt híve azt javasolta, hogy köszönjék meg az uralkodónak, hogy magyarul nyitotta meg az országgyűlést, s István főherceget nádorrá nevezte ki, valamint a királyi előterjesztésekben számos reformjavaslatot megfogalmazott. Somssich a feliratban mellőzni kívánta az adminisztrátori rendszer körüli problémák szóba hozatalát, csak az előző országgyűlésen felterjesztett sérelmeket kívánta megemlíteni. Ezzel szemben Pest vármegyei követként Kossuth Lajos köszönetnyilvánítás mellett szükségesnek találta az újabb sérelmek, az adminisztrátori rendszer visszaéléseinek a megemlítését a feliratban, s kifejtette, hogy a haladás egyik legnagyobb akadálya az, hogy a kormányzat nem tartja tiszteletben az 1791:10. törvénycikket.⁴⁵ A csanádi követ, Rónay János a november 23-ai kerületi ülésen a Pest vármegyei álláspontot pártolta.⁴⁶ Több napnyi vita után nem jutottak megegyezésre, ezért a mosoni követ, Széchenyi István köztes indítványt tett: szükségesnek találta a köszönetnyilvánítás mellett nemcsak a régi, hanem az új sérelmeket, valamint az 1791:10. törvény⁴⁷ tiszteletben tartását is megemlíteni. Ugyanakkor a sérelmeket csak általánosságban kívánta megemlíteni.⁴⁸ A november 27-ei kerületi ülésen a baranyai követ visszavonta az indítványát, ezek után 26:23 szavazatarányban a Pest vármegyei javaslatot fogadták el a mosonival szemben.⁴⁹

Az 1847. november 30-ai kerületi ülésen Posonyi Ferenc a szavazatuk módosítását kérte, mivel a vármegyeje az adminisztrátori rendszert nem ismerte el sérelemként. Ezután Rónay nyomban felszólalt, hogy ő a Pest vármegyei indítványt továbbra is pártolja, noha nincs pontos utasítása az ügyben. Csanád vármegyének ugyan főispánja van és az adminisztrátori sérelmet nem érzik, azonban példaként kiemelte a Szabolcs vármegyei körlevelet,⁵⁰ amely alapján sérelemnek ismerték el az ügyet a csanádi rendek is. A másnapi, december 1-jei országos ülésen a két csanádi követ ismét ellentmondott egymásnak, így elidálták Csanád vármegye szavazatát.

⁴⁴ HORVÁTH 1886. III. 182–183., 306–307.

⁴⁵ BARTA 1951. XI. 311–329.

⁴⁶ Országgyűlés. *Budapesti Híradó* 1847. november 25. 360.; Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1847. november 30. 360–361.; Országgyűlési közlemények. *Nemzeti Ujság* 1847. november 28. 761.

⁴⁷ Az 1791:10. törvényben kimondták, hogy a Magyar Királyság a Habsburg Birodalmon belül önálló, és saját törvényei szerint kell kormányozni az országot.

⁴⁸ VISZOTA 1930. CCLIII–CCLIX. Viszota Gyula közlése szerint Apponyi György kancellár javaslatára tette meg Széchenyi az indítványt.

⁴⁹ Országgyűlés. *Budapesti Híradó* 1847. november 28. 372.; Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1847. november 30. 360–361.; Országgyűlési közlemények. *Nemzeti Ujság* 1847. november 30. 765. A szavazás eredményét a *Budapesti Híradó*, a *Nemzeti Ujság* és a *Pesti Hírlap* is közölte. BARTA 1951: XI. 37–39.; MOLNÁR 2007: 255–256. Érdekes, hogy Barta és Molnár azt állítja 24:22 arányban fogadták el a pesti javaslatot, de forrást nem közölnek. HORVÁTH 1886. III. 271–283.; HÖKE 1886. 414–416.; VUKOVICS 1894. 26–28.; VÖRÖS 1980. 1210–1211.; VISZOTA 1939. VI. 681.; KOSÁRY 2002. 413–416.; BEŐTHY 2011. II/2. 264–266.

⁵⁰ MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 225. d. 2418/1846.; MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 69. jkv. 921/1845., 70. jkv. 1659., 77. jkv. 2418–2419/1846.

Posonyi újra kijelentette, hogy a Pest vármegyei felirattervezetet nem tudja teljes egészében pártolni. A horvát választási sérelem orvoslása ugyan szerepel az utasításai között, de küldői nem látnak sérelmet az adminisztrátori rendszerben, pedig az utasítás készítése alkalmával lett volna lehetőségük a problémát megfogalmazni, de nem tették. A Szabolcs vármegyei körlevélre hozott határozatról pedig, állította, nincsen tudomása. A sérelmeket csak olyan általánosságban terjesszék fel, ahogy az a mosoni indítványban szerepel – jelentette ki. Rónay ezután rögtön jelezte, hogy ő ismeri a szabolcsi körlevél kapcsán keletkezett határozatot. A mosoni indítványt nem pártolja, mivel az az előleges sérelmekre nincs tekintettel. Végül az országgyűlési követek többsége az országos ülésben is megmaradt a pesti indítvány mellett, amit átküldtek a főrendeknek.⁵¹ Széchenyi István december 3-án feljegyezte a naplójában, hogy Apponyi György állítólag vissza akarja hívattatni a Csanád vármegyei rendekkel Rónayt a követi tisztségéből, amiért ellentmondott a követtársának, így megsemmisítve a kormánynak kedvező szavazatot.⁵²

Ennek kapcsán 1847. december 1-jén mindkét csanádi követ jelentést küldött Csanád vármegyének, amelyben kifejtették, hogy miért szavaztak egymással ellentétesen. Ezeket a jelentéseket a vármegyei rendek a december 13-án tartott közgyűlésen olvasták fel. Rónay kijelentette, hogy követi esküje szerint az utasítása szellemében szavazott, hiszen az a kapott pontok között szerepel az előleges sérelmek pártolása. Ezek közül kiemelte a horvátországi sérelmet, az 1836:21. törvény végre nem hajtását, a főispáni jogok fenntartását, gróf Erdődy család sérelmét, a főispáni helyettesek által okozott sérelmet, amely a szabolcsi körlevélben is szerepelt. Ezeknek a figyelembevételével támogatta a Pest vármegyei javaslatot. A követtársával kapcsolatban megjegyezte, hogy ő világos utasítás nélkül az adminisztrátori rendszert nem ismerte el sérelmesnek, a szabolcsi körlevélről pedig nem volt tudomása. Posonyi az országgyűlésen nem a vita alkalmával és nem Rónay nyilatkozata után azonnal szólalt fel, hanem az üzenet elfogadásakor és hitelesítésekor, november 30-án, amikor is ellentmondott Rónaynak, amit a december 1-jei országos ülésen is megismételt. Rónayt ezzel abba a kényelmetlen helyzetbe hozta, hogy Csanád vármegye szavazat nélkül maradt. Rónay kijelentette, hogy utasítása szerint szavazott, utasítás hiányában pedig a vármegye határozatait, szellemét tekintette mérvadónak. Nem tudja, Posonyi miért mondott neki ellent, hiszen a baranyai javaslat amúgy is kisebbségben volt, sőt azt felváltotta a mosoni indítvány. Azaz annak ellenére szólalt fel, hogy a végeredményt már nem tudta befolyásolni.⁵³

Ezek után nyomban felolvasták Posonyi Ferenc jelentését is: A kerületi ülésen Kossuth indítványát fogadták el. Ez ellen Somssich Pál tett indítványt, aki azt javasolta, hogy a köszönő felirat mellett az eddig orvosolatlan sérelmeket terjesszék fel, újakat azonban ne.⁵⁴ Ezt követte Széchenyi indítványa. Szerinte Rónay a kerületi ülésen a Pest vármegyei indítványt támogatta, ám a vármegye és az utasítása szellemében csak úgy, hogy általánosságban kell megemlíteni a sérelmeket. Posonyi már ekkor is a mosoni indítványt pártolta volna inkább, de méltányosságból nem kívánt Rónaynak ellentmondani, nehogy szavazat nélkül maradjon Csanád vármegye. Megnyugvást talált abban, hogy követtársa csak általánosságban kívánja a sérelmeket

⁵¹ Országgyűlés. *Pesti Hirlap* 1847. december 7. 379–380.; RENDI NAPLÓ 1847/48. 41. (VI. országos ülés, 1847. december 1.); Országgyűlési közlemények. *Nemzeti Ujság* 1847. december 5. 782.

⁵² VISZOTA 1930. CCLXV.; VISZOTA 1939. 685.

⁵³ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 81. jkv. 3105/1847.

⁵⁴ Országgyűlés. *Pesti Hirlap* 1847. november 28. 353–354. Ebben igazat lehet adni Posonyinak, ugyanis Somssich valóban azt javasolta, hogy a köszönő felirat mellett az előző országgyűlésen felterjesztett előleges és egyéb sérelmeket ismét nyújtsák be.

megemlíteni. A Pest vármegyei indítványt ezután 26:23 szavazat ellenében elfogadták. A felírási szerkezet hitelesítésekor, néhány nappal később azonban, miközben Posonyi korábban kinyilvánított véleménye mellett maradt, őt követően Rónay felszólalt az eredeti pesti javaslat mellett, így megsemmisítve Csanád szavazatát. Így azután a rákövetkező országos ülésen Posonyi kénytelen volt kijelenteni, hogy ha a Csanád vármegyei rendek panaszt akartak volna tenni az adminisztrátori rendszer ellen, azt az utasításukba belefoglalták volna. Az anyautasítás nyolcadik pontja foglalkozik ugyan a főispánokkal, de nem érezte magát feljogosítva arra, hogy az adminisztrátori rendszer ellen felszólaljon. Posonyi kérte a Csanád vármegyei rendeket, hogy a jövőben világosan dolgozzák ki az utasításokat.⁵⁵

A két követ nyilatkozatai között nehéz igazságot tenni, ráadásul leveleik nem találhatók meg a vármegyei iratok között, csak a jegyzőkönyvbe bejegyzett szövegekre támaszkodhatunk. Ez alapján úgy tűnik, részben mindkettőnek igaza van. Az anyautasítás között nem szerepelt az adminisztrátori rendszer sérelmeinek a pártolása, azonban az anyautasítás harmadik pontjában az előleges sérelmeknek a támogatására szólították fel a követeket. Rónay ezt az utasítást tágan, míg Posonyi szűken értelmezte, emiatt egyik követet sem lehet felelősségre vonni, mivel az anyautasítás készítésekor nem határozták meg, hogy csak az utasítás betűinek megfelelően lehet-e felszólalni. Rónay talán még annyiban „csúsztatott” a jelentésében, hogy azt állította, hogy a baranyai indítvány egyáltalán nem akarta felterjeszteni a sérelmeket. Ugyanakkor a megyegyűlés korábban valóban állást foglalt a szabolcsi sérelem támogatása mellett.

Az 1847. december 13-ai Csanád vármegyei közgyűlésen⁵⁶ Bánhidly alispán is kijelentette, hogy egyik követ felett sem akar „pálcát törni”, mivel mindkét követ a belátása szerint szavazott pontos utasítás hiányában. Sántha Sándor táblabíró megjegyezte, hogy a követek „*olly viszonyban vannak egymással, mint a' kétféjű sas, egyik Buda, másik Bécs felé néz!*” Az ellenzéknek több órás vita után sem sikerült elfogadtatnia a pesti indítványt, a konzervatív többség Posonyi Ferencnek adott igazat.⁵⁷ A csanádi rendek ezután pótutasításba adták a követeknek, hogy a sérelmek megemlítése nélkül mondjanak köszöntet az uralkodónak. A feliratban köszönik meg, hogy magyarul köszöntötte a rendeket, István főherceget nádorrá választották, a királyi előadások pedig korszerűek és megfelelnek az elvárásoknak. Emellett utasították a követeket, hogy először a királyi előadások megtárgyalását szorgalmazzák. A sérelmek összegyűjtése kapcsán pedig egy országos küldöttséget nevezzenek ki, az elkészült munkát külön terjesszék az uralkodó elé. Végezetül meghagyták a követeknek, hogy nem szavazhatnak olyan tárgyokban, amelyekben nincs világos utasításuk.⁵⁸ Ezek a határozatok csak 1848. január 12-én érkeztek meg Pozsonyba, ezért az addig lezajlott szavazásokon a követek továbbra is saját belátásuk szerint döntöttek. Az utasítás megérkezésekor Rónay jelentette a vármegyének, hogy a továbbiakban nem szavaznak majd pontos utasítás hiányában.⁵⁹

A főrendek 1847. december 4–11. között tárgyalták az adminisztrátori sérelmeket, de kihagyni kívánták a felirattól. Javasolták, a sérelmeket majd külön feliratban terjesszék fel, de ha

⁵⁵ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 81. jkv. 3106/1847.

⁵⁶ MNL CSCSVL ML, IV.3. a. 81. jkv. 3102/1847. szám előtt.

⁵⁷ Törvényhatósági dolgok. *Pesti Hírlap* 1848. január 4. 9.; Megyék. *Budapesti Híradó* 1847. december 19. 438. A *Budapesti Híradó*ban a következő adat szerepel a szavazás eredményéről: „az ellenzék 46 – a liberális párt 132 szavazatot nyert és így az utasítást készítő küldöttség javaslata utasításul adatott.”

⁵⁸ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 81. jkv. 3108/1847.

⁵⁹ MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 237. d. 219–221/1848.

az alsótábla mégis ragaszkodik ezeknek az azonnali felküldéséhez, akkor csak az előző országgyűlésen beterjesztettek orvoslását kéri. ⁶⁰ Podmaniczky Frigyes egyértelműen úgy látta, hogy a válaszfelirat bukásának az volt az oka, hogy abban az adminisztrátori rendszer sérelemként megemlítsre került. ⁶¹ December 15-én a kerületi ülésen a rendek a felsőtábla üzenetét vitatták meg. Kossuth azt javasolta, hogy vessék el a válaszfeliratot és ne küldjék fel a királynak, az említett sérelemeket pedig külön-külön tárgyalják meg és terjesszék fel. ⁶² A december 16-ai kerületi ülésen Rónay kijelentette, hogy támogatja ezt az indítványt. ⁶³ A december 17-ei kerületi ülésen 25 vármegye foglalt úgy állást, hogy tegyék le ezt az ügyet, köztük Csanád vármegye. Posonyi Ferenc nem akart szavazni, Rónay János viszont támogatta Kossuth indítványát, ezért számolhatták a támogatók közé a csanádi szavazatot. ⁶⁴ A határozatot a december 20-ai országos ülésen is megerősítette a többség. Posonyi ez alkalommal kijelentette, hogy nincs pontos utasítása, ezért se a határozat mellett, se ellene ne vegye figyelembe a személynek Csanád vármegye szavazatát. Rónay viszont az anyautasítás harmadik pontjára hivatkozva a pártolta a pesti indítványt. ⁶⁵ A csanádi követek az 1847. december 21-én kelt levelükben pontos utasítást kértek az adminisztrátori kérdéssel kapcsolatban. ⁶⁶

Apponyi kancellár az 1848. január 14-én kelt levelében köszönetet mondott Bánhidy Albert alispánnak, hogy a legutóbbi csanádi közgyűlésen a kormányzatnak kedvező döntések és póttasítások születtek, s kijelentette: „*telyes reménnyel tekintek haza jövőjére mind addig, míg a kormány atyai szándékának illy buzgó és erélyes védőire számíthat, millyent [...] Uraságodban tisztelni szerencsém van.*” Apponyi méltányolta Bánhidynek a „*józan szellem és az üdvös czélatok*” irányába tett törekvéseit, ami kapcsán már korábban is szép eredményeket ért el Csanád vármegyében. Aggodalmát fejezte ki ugyanakkor Rónay egyénisége, elvei és összeköttetései miatt, mivel többször támogatta az ellenzékét. Rónay még a későbbiekben is gondot okozhat a kormányzat számára, ha Csanád vármegye szavazatát az ellenzékhez számítják vagy elidálják – vélekedett a kancellár. Emiatt a vármegyének olyan határozatot kell hozni, hogy a követutasításokat szigorúan be kell tartani, ne lehessen azokat félremagyarázni, ne válhassanak „gúny” tárgyává. Apponyi amiatt is kifejezte a háláját, hogy a csanádi utasítások között nem szerepel az adminisztrátori sérelem orvoslása, ami az ellenzékiek „életkérdése” ezen az országgyűlésen. Az ellenzék a „*hatalmának kiterjesztése, a zavaroknak öregbítése és a kormány nullifikatioja után törekszik*”, ezzel a megyei kormányzók állását támadják meg. A kancellár reményét fejezte ki, hogy a csanádi közgyűlésen megfelelő döntések és utasítások fognak születni a kormányzat szempontjából. Rónay visszahívásának a lehetőségét mindazonáltal láthatólag nem vetette fel. ⁶⁷

⁶⁰ HORVÁTH 1886. III. 286–290. Horváth Mihály szerint 94:52 szavazat ellenében vetették el a főrendek a felirati tervet. MOLNÁR 2007. 259.; DÉNES 2008. 213. Molnár András és Dénes Iván Zoltán szerint a jelenlévő 159 főrendi tag közül 152 nyilvánított véleményt, 57 főrendi tag támogatta a feliratot, 95 pedig elutasította. MELKOVICS 2020. 114. Melkovics Tamás számítása szerint 97:52 arányban utasították el az alsótábla felirati javaslatát.

⁶¹ PODMANICZKY 1887. II. 213.

⁶² VISZOTA 1930. CCLXI.; BARTA 1951. XI. 391–397.; VÖRÖS 1980. 1212–1213.; KOSÁRY 2002. 413–416.

⁶³ Országgyűlés. *Pesti Hirlap* 1847. december 19. 414.

⁶⁴ Országgyűlés. *Budapesti Híradó* 1847. december 24. 455–456.; Országgyűlés. *Pesti Hirlap* 1847. december 21. 419.; BARTA 1951. XI. 40–41., 403–406.

⁶⁵ RENDI NAPLÓ 1847/48. 66. (XVI. országos ülés, 1847. december 20.); GERGELY 1989. 41–42.; MOLNÁR 2007. 262–263.; DÉNES 2008. 212–218.

⁶⁶ MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 237. d. 219–221/1848.

⁶⁷ MNL OL, A 45: 29pp/1848.

Mivel a bécsi udvar is látta, hogy az adminisztrátori sérelmek körüli kérdések megakasztották az országgyűlési tanácskozások menetét, úgy döntöttek, hogy királyi leiratot bocsátanak az országgyűlési rendekhez. Az 1848. január 30-án kelt leirat február 1-jén érkezett meg Pozsonyba, de csak általános ígéretet tartalmazott az adminisztrátori rendszer megszüntetésére. Az uralkodó kifejtette, hogy az 1791:10. törvénycikket nem kívánta megsérteni. A vármegyék törvényes állását és a főispánok hatáskörét sem óhajtotta korlátozni.⁶⁸ Ez a válasz nem elégítette ki sem a konzervatív, sem az ellenzéki pártot.⁶⁹ A 1848. február 5-ei kerületi ülésen Gömör vármegye követe, Szentiványi Károly javasolta, hogy mondjanak köszönetet azért, hogy V. Ferdinánd az alkotmányt sértetlenül kívánja fenntartani, valamint az adminisztrátori rendszer iránti panaszokat igyekszik megszüntetni. Azonban azt is tegyék hozzá, hogy a felvetett aggodalmak nem voltak alaptalanok. A király jó szándéka nem elég, szükséges cselekedni is, ha meg akarja szüntetni az adminisztrátori sérelmeket. Ezzel szemben a beregi követ, Lónyay Menyhért (aki egyébként szintén ellenzéki követ volt) a királyi leirat elfogadása mellett agitált, mindenféle sérelem megemlézése nélkül. Végül Lónyay javaslatát fogadták el egy szavazat különbséggel (24:23 szavazat ellenében), a kerületi ülést vezető elnök azonban a nagy felháborodás miatt nem mondott ki végzést.⁷⁰ A Csanád vármegyei követe nem szavaztak ebben a kérdésben, mivel nem volt pontos utasításuk. Veszprém és Bihar követeinek szavazatai elidálták egymást, így Horvátország szavazata volt a döntő, amely a beregi javaslatot támogatta.⁷¹

Rónay a szavazás után még ezen a kerületi ülésen megjegyezte, fájjalja, amiért nem voksolhatott, de pontos utasítás nélkül nem tehetett. Azonban azt is hozzátette, meg van győződve arról, hogy ha a Csanád vármegyei rendek látnák a királyi leiratot, biztosan nem támogatnák. S ha a beregi javaslat elfogadásában annak kimondása rejlik, hogy az adminisztrátori rendszer nem sérelem, akkor szavazott volna, ugyanis az anyautasításában szerepel, hogy az Erdődy család sérelmét pártolja.⁷² Egy 1848. február 7-én készült titkosrendőri jelentés külön megemléttette, hogy Csanád vármegye, amelynek utasításánál fogva határozottan a konzervatív vármegyék sorában kellene állnia, eltűri Rónay makacsságát, és nem foglalkozik a két követ közötti véleménykülönbséggel.⁷³ A Csanád vármegyei rendek egyébként az 1848. február 17-én tartott közgyűlésen⁷⁴ elfogadták a királyi leiratot az adminisztrátori sérelmek megszüntetésével kapcsolatban, ezért köszönetnyilvánításra utasították a követeket. Bizalmukat fejezték ki, hogy a király a törvényeket, az alkotmányt és a vármegyei szerkezetet is épségben kívánja fenntartani. Ez az

⁶⁸ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48. 61–62.

⁶⁹ HORVÁTH 1886. III. 316.

⁷⁰ Országgyűlés. *Budapesti Híradó* 1848. február 6. 127.; Országgyűlés. *Jelenkor* 1848. február 15. 79.; Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1848. február 13. 120.; Reichstagberichte. *Preßburger Zeitung* 1848. február 7. 142.; Országgyűlési közlemények. *Nemzeti Ujság* 1848. február 10. 948.; BARTA 1951. XI.: 48–50., 503–511.; BÉRENGER–KECSKEMÉTI 2008. 277–278. Jean Bérenger és Kecskeméti Károly kiemelte, hogy a kerületek szavazatát nem vették figyelembe, ha ezt megtették volna, akkor 25:25 arányban döntetlen lett volna a szavazás. HORVÁTH 1886. III. 318–322.; HÖKE 1886. 419–420.; KÓNYI 1896. 27–28.; VISZOTA 1930. CCLXXXIV–CCLXXXVI.; SZABAD 1977. 108–109.; BEŐTHY 2011. II/2.: 269–270.

⁷¹ Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1848. február 8. 105.

⁷² Országgyűlés. *Budapesti Híradó* 1848. február 8. 131.; Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1848. február 13. 122.; Országgyűlési közlemények. *Nemzeti Ujság* 1848. február 13. 955. Mindhárom újság összefoglalja Rónay felszólalását.

⁷³ BARTA 1951. XI. 521–523.

⁷⁴ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 82. jkv. 218/1848. szám előtt

utasítás azonban már megkésve érkezett Pozsonyba.⁷⁵ *Bánhidya az 1848. február 18-án kelt levelében értesítette Apponyi kancellárt az előző napi többségi határozatról, miszerint az adminisztrátori rendszer nem sértett törvényt, a királyi leirat pedig minden aggodalmukat megszüntette.*⁷⁶

Kossuth ismét azt javasolta, hogy a sérelmekről egyenként tárgyaljanak, több napig tartó tanácskozás után az 1848. február 12-ei kerületi ülésen újra megvitaták a felirat szövegét. Elhatározták, hogy köszönetet mondanak a királynak az adminisztrátori rendszer megszüntetése kapcsán tett ígéretéért. A konkrét sérelmek említése nélkül, de hivatkozva az épségben tartandó törvényekre, elfogadta az alsótábla a javaslatot 31:18 szavazati aránnyal, a csanádi követe nem szavaztak. A főrendek 1848. február 29-én tárgyalták ezt a javaslatot, amit kisebb vita után elfogadtak, mivel az a sérelmeket nem tartalmazta, csak általánosságban fogalmazott.⁷⁷ Azonban az 1848. februári párizsi, valamint márciusi bécsi és pesti forradalmak hatására ez az ügy lekerült a napirendről.

A REFORMJAVASLATOK TÁRGYALÁSÁNAK ELSŐ SZAKASZA

Az adminisztrátori ügy megvitatása közben a rendek számos reformjavaslatról is tárgyaltak. Szemere Bertalan (Borsod vármegye követe) 1847. november 29-én beterjesztette a közteherviselés megvalósításának az elvét. A december 7-ei országos ülésen Posonyi Ferenc kijelentette,⁷⁸ hogy a Csanád vármegyei rendek a közteherviselés elvét általánosságban kimondták. A szegény adózó népen csak úgy tudnak segíteni, ha a nemesség mind a hadiadó, mind a háziadó és az országos pénztár költségeinek a fizetésében részt vesz. Ez utóbbira 4 millió forintot ajánlott meg utasítása szerint.⁷⁹ A hadiadó elvállalása azonban 32:15 arányban elbukott, csak a háziadó (29:19 arányban) és az országos pénztár (csak hét megye nem támogatta) *költségeiből való nemesi részvállalás elvét fogadták el.*⁸⁰ A felsőtáblán 1848. január 12-én kezdték tárgyalni a közteherviselésről szóló javaslatot. A háziadó elvállalása a főrendeknél akadályokba ütközött, a vita elhárítása érdekében január 17-én István nádor azt javasolta, hogy küldjenek ki egy országos bizottságot, amely a részleteket kidolgozza, majd utána vitassák meg újra az ügyet. A másnapi ülésen a főrendek is elfogadták a közteherviselés elvét kisebb módosításokkal, majd bizottságot neveztek ki.⁸¹ Az 1848. január 31-ei kerületi ülésen, ahol a főrendi választ tárgyalták a közteherviselés ügyében, Rónay megerősítette, hogy a közteherviselést a háziadóra és a hadiadóra vonatkozóan is mondják ki.⁸²

⁷⁵ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 82. jkv. 219/1848.

⁷⁶ MNL OL, A 45: 108pp/1848.

⁷⁷ Országgyűlés. *Budapesti Híradó* 1848. február 13. 150.; Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1848. február 20. 141. (Országgyűlés); BARTA 1951: XI. 50., 535–539.; Barta István szerint 31:19 arányban fogadták el a javaslatot, de a vármegyéket nem sorolta fel. VUKOVICS 1894. 46–50.; SZEKFÜ – HÓMAN 1936. V. 386–387.; VÖRÖS 1980. 1213–1215.; GERGELY 1989. 42–44.; CSORBA – VELKEY 1998. 181.; KOSÁRY 2002. 431–432.; MOLNÁR 2007. 270–273.; DÉNES 2008. 226–227.; BEÖTHY 2011. II/2.: 270–271.

⁷⁸ Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1847. december 14. 399. A *Pesti Hírlap* tévesen Rónaynak tulajdonította a felszólalást.

⁷⁹ RENDI NAPLÓ 1847/48. 48–49.

⁸⁰ Országgyűlés. *Budapesti Híradó* 1847. december 2. 380.; Országgyűlési közlemények. *Nemzeti Ujság* 1847. december 9. 792.

⁸¹ HORVÁTH 1886. III. 292–297.; VUKOVICS 1894. 36–39.; KOSÁRY 2002. 417.; MOLNÁR 2007. 266–267.

⁸² Országgyűlés. *Budapesti Híradó* 1848. február 1. 106.

Lónyay Gábor 1847. december 3-án a kötelező örökváltságról nyújtott be javaslatot,⁸³ amit 37 vármegye (köztük Csanád vármegye is) elfogadott a december 6-ai kerületi ülésen.⁸⁴ Rónay kijelentette, hogy az örökváltság ne csak a földesúrra, hanem a jobbágyra nézve is kötelező legyen.⁸⁵ December 9-én az ősiség eltörlését a konzervatív Somssich Pál vetette fel, amit a csanádi követek szintén pártoltak. Az örökváltság és az ősiség eltörlése kapcsán is bizottságokat küldtek ki a részletek kidolgozására.⁸⁶

A szabad királyi városok rendezése ezen az országgyűlésen is az egyik legsürgetőbb feladat volt. Maga a kancellária is készített egy 170 §-ból álló törvénytervezetet.⁸⁷ A rendek egyetértettek abban, hogy egy általuk kiküldött bizottság dolgozzon ki törvényjavaslatokat, és ne a királyi előterjesztésekben szereplő tervezetet tárgyalják. 1847. november 29-én küldtek ki egy 23 tagú választmányt, majd december 13-án négy újabb tagot neveztek ki, amelynek Rónay János is a tagja lett. Az elkészült törvénytervezet 254 §-ból állt, s 1848. január 20-án vették először tanácskozás alá (majd a főrendek 1848. március 24-én).⁸⁸

A vasútügy ezen az országgyűlésen is fontos kérdés volt, aminek kapcsán két álláspont alakult ki: Kossuth a Vukovár–Fiume vasútvonalat támogatta, míg Széchenyi a központi vasúttervét, amely Pestről indul Fiume felé. Egy választmányt küldtek ki a rendek ezen tervek megvitatására, amelynek tagjai többségben Széchenyi javaslatát támogatták az 1848. február 21-én tartott ülésükön. Kossuth betegsége miatt azonban elhalasztották a további üléseket. A 1848. márciusi események hatására azután fontosabb ügyek tárgyalására került sor.⁸⁹

A REFORMJAVASLATOK TÁRGYALÁSÁNAK MÁSODIK SZAKASZA – A FORRADALMAK HATÁSA AZ ORSZÁGGYŰLÉSI TANÁCSKOZÁSOK MENETÉRE

Az 1848. évi európai forradalmak kitöréséhez számos ok vezetett. 1847-ben Európa szerte rossz volt a termés a kedvezőtlen időjárás miatt, az árak rohamosan emelkedtek, ráadásul burgonyavész is pusztított évek óta, ami éhínséget okozott. Az elégedetlenség hatására 1848. január 12-én Palermóban, majd január 27-én Nápolyban is felkelés tört ki. A rossz termés Franciaországot is sújtotta, ezért számos tüntetést szerveztek, amiket az uralkodó, Lajos Fülöp betiltott. Emiatt az ellenzék tagjai banketteken gyűltek össze, amit szintén korlátoztak. Az elégedetlenség hatására 1848. február 22-én Párizsban kitört a forradalom, Lajos Fülöpöt elűzték a trónjáról és kikiáltották a köztársaságot.⁹⁰

⁸³ VARGA 1971.

⁸⁴ Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1847. december 12. 393–394.

⁸⁵ RENDI NAPLÓ 1847/48. 76. (XVII. országos ülés, 1847. december 21.); Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1848. január 2. 1.

⁸⁶ HORVÁTH 1886. III. 297–299.; VUKOVICS 1894. 39–40.; BARTA 1951. XI. 41–42.; VÖRÖS 1980. 1211–1212.; CSORBA – VELKEY 1998. 180–181.; KOSÁRY 2002. 417–418.

⁸⁷ DOBSZAY 2021b. 51–61.

⁸⁸ PÁSZTOR 1935. 58.; ANTAL 2013. 21–40.

⁸⁹ VISZOTA 1930. CCCII.; GERGELY 1987. 323–379.; KOSÁRY 2002. 438–443. Széchenyi javaslatát tizenegyen, Kossuthét heten támogatták. Felmerült egy köztes javaslat is, a Fiume–Mohács vonal terve, amit hárman támogattak.

⁹⁰ URBÁN 1970; DAUTRY 1981. 71–91.; PRICE 2001. 163–176.; AGULHON 2005. 822–856.

A francia forradalom híre hamar eljutott Pozsonyba. Kossuth Lajos 1848. március 3-án tette meg nagyfontosságú felirati indítványát, amelyben a reformokat sürgette és a Habsburg Birodalom örökös tartományainak is alkotmányt követelt. Az alsótábla többsége elfogadta a felirati javaslatot, amit a főrendekhez átküldtek.⁹¹ Károlyi Árpád, Varga János és Kosáry Domonkos úgy látta, hogy Kossuth a felirati tervezetében még nem akart nyíltan felelős, független kormányt kérni, csak a hozandó reformok végrehajtása kapcsán utalt arra biztosítékként. Megelégedett volna az alsótábla azzal, ha a király a Helytartótanács tagjai közül jelöl ki olyan személyeket, akik a reformokról megegyeznek a rendekkel. A hozandó törvényeket ezután hajthatná végre a független, felelős magyar kormány. Kossuth csak azokat a reformokat követelte, amelyeket elvben már elfogadtak, például a részleges közteherviselést, az örökváltságot.⁹² A felsőtáblán egy ideig halasztották a felirati tervezet megvitatását, mivel István nádort Bécsbe rendelték, majd Majláth György országbíró és Keglevich Gábor tárnokmester is odautazott, így nem volt senki, aki összehívhatta volna a főrendeket.⁹³

Kossuth felirati beszédének szövege Bécsben hamar elterjedt, lefordították azt német nyelvre, részben ennek köszönhetően ott is egyre határozottabban követelték a reformokat és az alkotmányt.⁹⁴ Március 11-én érkezett vissza István nádor Pozsonyba, azonban a felsőtábla tanácsatlan volt, hogy a felirati javaslatot elfogadják-e vagy elutasítsák. Március 13-án Lajos főherceg utasítást küldött a nádornak, hogy semmiképpen se fogadja el a felsőtábla a felirati javaslatot. Ezen a napon azonban Bécsben kitört a forradalom, a spontán összeverődött tömeg előtt Kossuth március 3-ai felirati szövegét is felolvasták. A forradalom hatására Metternich lemondott a hivataláról és elmenekült Bécsből,⁹⁵ Apponyi György kancellár szintén lemondott. A bécsi forradalom híre még aznap este megérkezett Pozsonyba. István nádor ekkor közbelépve úgy látta, hogy a rend fenntartása érdekében el kell fogadni Kossuth március 3-ai felirati javaslatát, amit a felsőtábla március 14-én közfelkiáltással támogatott. Az országos ülésen Rónay János (aki a kerületi ülés elnöke volt ekkor) tudatta a személynökkel a rendek azon határozatát, hogy a főrendek elfogadták a feliratot, és egy küldöttség által személyesen kívánják elvinni azt az uralkodónak Bécsbe.⁹⁶ Rónay a Csanád vármegyei rendekhez intézett március 15-ei levelében tudósított ezekről az országgyűlési határozatokról.⁹⁷

Március 15-én 72 tagú küldöttség vitte a feliratot Bécsbe, amelynek Rónay János is a tagja volt.⁹⁸ A nádor külön, már hamarabb Bécsbe utazott. Még a küldöttség indulása előtt az alsótáblán elfogadták a teljes közteherviselést és a kötelező örökváltságot állami kárpótlással, a városi követeknek megadták az egyenkénti szavazati jogot.⁹⁹ Ezen a napon Pesten is kitört és győzött a vér nélküli forradalom. A délutáni órákban az országgyűlési küldöttség megérkezett

⁹¹ HORVÁTH 1886. III. 345–356.; BARTA 1951. XI. 619–628.

⁹² KÁROLYI 1936. 8.; VARGA 1971. 27–28.; BEÖTHY 2011. II/2.: 291.; KOSÁRY 2002. 449–453.

⁹³ KOSÁRY 2002. 449–453.

⁹⁴ PAJKOSSY 2005. 169–179. Pajkossy Gábor részletesen foglalkozik Kossuth felirati beszédének a hírlapokban történő megjelenésével és német fordításával, melyek elterjedtek Ausztriában. Pajkossy arra a megállapításra jutott, hogy Kossuth beszédének öt, a feliratnak három egykorú fordításáról lehet tudni jelenleg.

⁹⁵ SRBIK 1925. II. 273.; ANDICS 1975. 281–285.; SIEMANN 2019. 716–719.; FILLAFER 2020. 489.

⁹⁶ RENDI NAPLÓ 1847/48. 166. (XL. országos ülés, 1848. március 14.); HORVÁTH 1886. III. 362–371.; VARGA 1971. 36., 48., 52.; GERGELY 1989. 47–52.

⁹⁷ MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 237. d. 223/1848.

⁹⁸ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48. 77–78.; Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1848. március 18. 232.

⁹⁹ SZABAD 1977. 112–115.; KOSÁRY 2002. 456–457.

Bécsbe, kitörő örömmel fogadta őket a tömeg. Másnap, március 16-án a delegáció átnyújtotta a feliratot V. Ferdinándnak, amit még azzal egészítettek ki, hogy Batthyány Lajost nevezze ki miniszterelnöknek.¹⁰⁰

Március 17-én reggel már István nádornál volt az a királyi leirat, amelyben az uralkodó kijelentette, hogy hajlandó hozzájárulni a felelős magyar minisztérium felállításához, valamint teljhatalommal ruházta fel a nádort. Deák István és Urbán Aladár azonban rámutatott arra, hogy a leirathból nemcsak Batthyány Lajos miniszterelnöki kinevezése hiányzott, hanem a törvények feltétel nélküli szentesítése, így valójában a magyar minisztérium felállítása is, amelyhez csak akkor volt hajlandó hozzájárulni a király, ha az ezzel kapcsolatos törvényeket benyújtják. Ezután Kossuthék rávették a nádort, hogy győzze meg az uralkodót Batthyány kinevezéséről. István nádor felkereste V. Ferdinándot, hogy a kérést tolmácsolja, aki szóban hozzájárult ahhoz. A nádor még ugyanezen a napon írásban kinevezte Batthyányt miniszterelnökké. Az országgyűlési küldöttség még szintén ezen a napon visszatért Pozsonyba, ahol kitörő örömmel és lelkesedéssel fogadták őket.¹⁰¹

Március 18-án az alsó-, majd a felsőtábla is elfogadta a kötelező örökváltságot a földesurak állami kárpótlásával. Döntöttek arról, hogy 1848. november 1-jétől kezdődően mindenki köteles a közterhek fizetésében részt venni. Emellett kimondták a papi tized eltörlését.¹⁰² A nádor hirtelen elhatározásból még estére ülést hívott össze a főrendeknél, ahol szintén elfogadták ezeket a törvényjavaslatokat. A következő napokban a két táblán megtárgyalták a szabad királyi városok ügyét, az Erdéllyel való uniót, a sajtószabadságot,¹⁰³ a felelős magyar minisztérium rész-kérdéseit,¹⁰⁴ a vármegyei igazgatás átalakítását, az ősiség eltörlését. Március 23-án Batthyány bejelentette a kilenc tagból álló minisztérium névsorát, majd a törvénytervezetet felterjesztették az uralkodóhoz.¹⁰⁵ Rónay János és Posonyi Ferenc a március 23-án kelt levelükben jelentették a Csanád vármegyei rendeknek a kinevezett miniszterek névsorát. A csanádi rendek örömeiket fejezték ki, úgy ítélve meg, a leendő miniszterek képesek az átalakulást békés úton véghezvinni.¹⁰⁶

A Csanád vármegyei rendek még az 1848. március 20-i közgyűlésen¹⁰⁷ elhatározták, hogy elfogadják a pesti tizenkét pontot, s kéri a királytól, hogy a felterjesztett törvényjavaslatokat szentesítse. A követeket pedig felhatalmazták, hogy a nemzet érdekében mindent megtehetnek. Kijelentették, hogy Posonyi Ferenc nem élvezi a bizalmukat, de nem hívják vissza a követi tisztségéből. Azonban határozatot hoztak arról, hogy az országgyűlési szavazások alkalmával Rónay János szava legyen a döntő. Emellett egy rendkívüli bizottmányt állítottak fel, hogy

¹⁰⁰ KÁROLYI 1936. 19–27.

¹⁰¹ MNL CSCSVL ML, IV.3.b. 238. d. 707/1848.; HORVÁTH 1886. III. 378–387.; VISZOTA 1930. CCCXXIII–CCCXXXI-II.; KÁROLYI 1936. 27–31.; DEÁK 1983. 91.; URBÁN 1986. 27–38., 43.; GERGELY 1989. 52–60.; KOSÁRY 2002. 458–464.; SZABAD 2002. 104–109.; DÉNES 2008. 228–231.

¹⁰² SCHEFFLER 1928. 41–42. Hám János szatmári püspök, majd esztergomi érsek az emlékirataiban kifejtette, hogy a papságnak nem volt joga lemondani a tizedről, sőt nem is mondott le róla. A pécsi káptalani követ mondott le róla, a többi káptalan véleményét ki sem kérték az alsótáblán.; ZAKAR 2021. 82–83. Zakar Péter azonban rámutat arra, hogy Lonovics József csanádi püspök szintén kijelentette az országgyűlésen, hogy hajlandó lemondani a papi tizedről a haza érdekében. Emellett Zakar azt is kifejti, hogy a Csanádi egyházmegyében nem okozott olyan súlyos problémákat a tizedről való lemondás, mint például Szepesben.

¹⁰³ KOSÁRY 1985. II/1. 27–51.; BÉNYEI 1994. 80–97.

¹⁰⁴ KÁROLYI 1925. 575–591.; NAGY 1930. 15–22.; RUSZOLY 1997a. 25–43.

¹⁰⁵ ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK 1847/48. 104–106.

¹⁰⁶ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 82. jkv. 784/1848.

¹⁰⁷ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 83. jkv. 223/1848. szám előtt

Csanád vármegye lakosságát felvilágosítsák, a közrend fenntartására pedig elkezdtek megszervezni a nemzetőrséget Návay Tamás elnökletével.¹⁰⁸ A résztvevők tekintetében nem figyelhető meg lényegesebb változás a megelőző hónapok kormánypárti határozatait elfogadó közgyűlések összetételéhez képest. Lukács József, a csanádi konzervatívok vezetője valószínűleg nem vett részt a gyűlésen, legalábbis a nevét nem sorolja fel a jegyzőkönyv.

Návay Tamás és huszonhárom társa Királyhegyesen (Csanád vármegye) március 21-én levelet intézett Batthyány Lajoshoz, amelyben kijelentették, hogy a „korszellem istene” a magyar nemzetnek is megadta a szabadság és egyenlőség lehetőségét. Örömeiket fejezték ki, hogy Batthyányt nevezte ki a király miniszterelnökké. A király választása találkozott a nemzet kívánságával, írták. Az egyenlőség és a testvéri szeretet által kell tovább munkálkodni, Batthyánynak követni kell az ősök példáját. Az eddigi kormánypolitikától vérig sújtott nép és a jogszerű törekvésekben gátolt nemzet Batthyány „hatalmas és állhatatos” munkája révén szabad lett. Majd így folytatták: „Ezen érzelmekkel ajánlja az eddigi Csanádi ellenzék hazafiúi buzgóságát Önnek szolgálatára, ezen érzelmekkel szerencsés magát mint egy szilárd kormány párt bemutatni: Biztosítjuk Önt hogy nagyobb siker kísérendi ezentul az jó melletti mint kísérti a rossz elleni harcainkat. –” Az üdvözlő levelet huszonnégyen írták alá, mint „a Csanádi volt ellenzék, jelenleg kormánypárt jelenlévő tagjai”.¹⁰⁹

Az 1848. március 26-ai országos ülésen Rónay János bejelentette, a Csanád vármegyei rendek döntését: elfogadják az országgyűlési határozatokat, valamint a pesti tizenkét pontot, ha a csanádi követek között véleménykülönbség alakulna ki, akkor Rónay János szava legyen a döntő.¹¹⁰

Közben 1848. március 21-én István nádort ismét Bécsbe rendelték, s ő március 24-én egy emlékiratot fogalmazott a magyarországi helyzetről, amit az uralkodó elé terjesztett. Úgy nyilatkozott, hogy a bécsi udvarnak meg kell egyeznie a magyar országgyűléssel. Szögyény László alkancellár, aki hivatalos formába öntötte az iratot és az Államkonferencia elé terjesztette, hasonlóan ítélte meg a helyzetet.¹¹¹ Március 31-én született meg és érkezett meg Pozsonyba a kompromisszumos királyi irat, amely a magyar rendek számára is kedvező volt. Szabad György véleménye szerint az országgyűlés kiállása, a magyarországi politikai hangulat, valamint Batthyány és társainak határozott fellépése együttesen kényszerítette meghátrálásra a bécsi udvart.¹¹² Urbán Aladár pedig rámutatott arra, hogy ez az irat a nádorhoz, nem pedig az országgyűléshez szólt, s valóban az országgyűlési írások között nem található meg az. A kancelláriával kapcsolatos korábbi követelést elejtette a bécsi udvar, azaz, hogy ne szüntessék meg. A mindenkori nádornak megadták a teljhatalmat, de kikötötték, csak István nádor személye lehet az uralkodóhoz hasonlóan sérthetetlen. A király kizárólagos joga maradt kegyelmi kérvény elbírálása, valamint a főpapok és zászlósorak kinevezése miniszteri ellenjegyzéssel. A **pénzügy terén arról** döntöttek, hogy az összbirodalmat érintő pénzügyi költségekről a következő

¹⁰⁸ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 83. jkv. 223/1848.; Törvényhatósági mozgalmak. *Pesti Hírlap* 1848. március 24. 253.

¹⁰⁹ MNL OL, H-2-b: 34/1848.: A levelet az alábbi személyek írták alá: Návay Tamás, Sántha Sándor, Markovics Antal, Dobsa Sámuel, Hervay István, Hofbauer Sándor, Návay László, Návay Károly, Jakabffy Miklós, Jakabffy Tódor, Návay János, Vásárhelyi Géza, Blaskovics Sándor, Balta Miklós, Kövér Pál, Kövér Tódor, Lukács János, Dedinszky István, Lukács Jakab, Simonyi Sándor, Török József, Balog Bálint, Vaszil János, Dedinszky József.

¹¹⁰ RENDI NAPLÓ 1847/48. 195. (XLIX. országos ülés, 1848. március 26.)

¹¹¹ HORVÁTH 1886. III. 423–432.; SZÖGYÉNY 1903. 219–221.; FERENCZI 1904. II. 81.; KÁROLYI 1925. 579.; VISZOTA 1930. CCCXLII.; VARGA 1971. 231–232.; DEÁK 1983. 107–108.; URBÁN 1986. 165–168.; GERGELY 1989. 61–64.; SPIRA 1979. 96–97.

¹¹² SZABAD 1982. 1184.

országgyűlés fog intézkedni a királlyal együtt, az udvartartásról, a diplomáciai és katonai költségekről ideiglenesen kell rendelkezni. Az államadósságból történő részvállalás kérdését szintén mellőzték a leiratban. A hadügy kapcsán az újoncok megszavazása, a katonáknak az országban történő elhelyezése és alkalmazása a béke idejében a nádor és a minisztérium irányítása alá tartozott immáron. A magyar hadseregnek a határon túl történő alkalmazását, valamint a katonatiszteknek a kinevezési jogát az uralkodó a saját hatáskörében fenntartotta, az ezzel kapcsolatos ellenjegyzéseket a király személye körüli miniszterre bízta.¹¹³ Még ugyanezen a napon az országgyűlés a királyi udvar fenntartására, a közös diplomácia és katonai költségekre hárommillió forintot ajánlott meg.¹¹⁴ A csanádi követek 1848. április 1-jén keltezett levelükben jelentették a vármegyének, hogy az egy nappal korábbi ülésen István nádor meghozta a „szabadság és alkotmányosság oklevelét”, amelyben a király a fentebb említett törvényjavaslatokat jóváhagyta.¹¹⁵

Az országgyűlésen március 30-án megtárgyalták a népképviselői országgyűlés összetételének részleteit,¹¹⁶ április 2-án pedig a vármegyei hatóság ideiglenes gyakorlását vitatták meg, amit szintén népképviselői alpra helyeztek, s a két tábla elfogadta a szabad királyi városok rendezését is. Ezen a napon Batthyány felterjesztette a miniszterek végleges névsorát az uralkodóhoz. Április 3-án a hitelintézetéről, az ősiség eltörléséről, a nemzeti színekről és címeréről készítettek törvényjavaslatokat. Április 4-én a választójogi cenzusról határoztak: a rendek egy-negyed telekben kívánták meghúzni a választójogra jogosultság határát, amit a főrendek fél telekre akartak emelni, de elvetették a javaslatukat. Még április 7-én és 8-án is terjesztettek fel törvényjavaslatokat a vármegyei tisztviselő választás, községi választás, a vallásügy, a Partium visszacsatolása, az Erdéllyel való unió, valamint a vasútfejlesztés kapcsán.¹¹⁷

A csanádi követek április 4-én kelt levelükben jelentették, hogy az uralkodó április 10-én tervezi az országgyűlést berekeszteni, az április 8-ai jelentésükben pedig arról tudósítottak, hogy a törvénytervezeteket felküldték az uralkodónak.¹¹⁸ Április 8-án V. Ferdinánd elfogadta a magyar minisztériumról és a népképviselőtről szóló törvényjavaslatokat, a minisztereket megerősítette a hivatalukban.¹¹⁹ Április 10-én érkezett meg Pozsonyba V. Ferdinánd, hogy a törvényeket szentesítse és berekessze az országgyűlést.¹²⁰ A csanádi követek április 10-ei levelükben jelentették a vármegyének, hogy az országgyűlést másnap rekeszti be az uralkodó. A király által szentesítendő harmincegy törvény kivonatát sebes postán megküldték a csanádi rendeknek. Emellett Rónay és Posonyi jelentette, hogy a király az ezen a napon kelt leiratában megerősítette a minisztereket.¹²¹

¹¹³ HORVÁTH 1886. III. 445–450.; FERENCZI 1904. II. 83–86.; NAGY 1930. 14.; VISZOTA 1930. CCCXLV–CCCXLVIII.; KÁROLYI 1936. 84–93., 97–98.; BARTA 1951. XI. 70–71.; VARGA 1971. 294–298.; DEÁK 1983. 111.; URBÁN 1986. 180–184.; GERGELY 1989. 64–66.; FENYŐ 2003. 21–22.; HERMANN 2004. 108–110.

¹¹⁴ HERMANN 2004. 110.

¹¹⁵ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 82. jkv. 794/1848.

¹¹⁶ RUSZOLY 1997c. 57–84.

¹¹⁷ HERMANN 2004. 110., 117.

¹¹⁸ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 82. jkv. 809–810/1848.

¹¹⁹ ZAKAR 2021. 83–85. Bánhidly Albert utasította a makói plébánost, Makra Imrét, hogy tartson hálaadó istentiszteletet, amiért az uralkodó hozzájárult a felelős magyar minisztérium felállításához. Makra Imre az ünnepi misén örömmel jelentette az áprilisi törvények elfogadását, majd hozzátette, hogy a hon minden polgárának elő kell mozdítania a közjót és teljesíteni kell a kötelességét.

¹²⁰ URBÁN 1986. 203–233.

¹²¹ MNL CSCSVL ML, IV.16. 75/1848.

AZ ORSZÁGGYŰLÉS EREDMÉNYEI

Az országgyűlés bezárására 1848. április 11-én került sor 65 országos ülés után. Az uralkodó ismét magyar nyelven köszöntötte a Rendeket: „Örömmel jöttem hozzátok, mert kedves magyar népemet most is olyannak találom, mint mindenkor tapasztaltam, s azért kívánva kívánom a hű Rendeket magam körül látni.” A szentesített törvényeket pedig a következő szavakkal nyújtotta át *István nádornak*: „*Hű magyar nemzetemnek szívemből óhajtom boldogságát: mert abban találom fel a magamét is. A mit tehát ennek elérésére tőlem kívánt nemcsak teljesíttem, hanem királyi szavammal erősítve, ezennel át is adom neked kedves öcsém, s általad az egész nemzetnek, úgy mint kinek hűségében leli szívem legfőbb vigasztalását s gazdagságát.*”¹²² A király harmincegy törvénycikket szentesített, amelyek Magyarország polgári átalakulásának legfontosabb törvényei. Törvénybe iktatták a független, felelős magyar minisztérium felállítását. Kimondták, hogy évente tartanak országgyűlést Pesten.¹²³ Az országgyűlési követeket ezentúl népképviselőt alapján választják, a képviselők számát 377 főben határozták meg, emellett Erdély is küldhetett 69 képviselőt, amennyiben az erdélyi országgyűlés is elfogadja az uniót. Magyarország, a Partium és Erdély egyesítéséről határoztak. Törvénybe iktatták a kötelező örökválságot állami kárpótlással. Eltörölték a papi tizedet és az ősiséget. Törvényt alkottak a hitelintézet felállításáról. Kimondták a sajtószabadságot.¹²⁴ Az unitárius vallást bevett vallásnak nyilvánították, a bevett vallások közötti egyenlőséget deklarálták. Rendezték a szabad királyi városok¹²⁵ és szabad kerületek helyzetét. Törvényt alkottak a nemzetőrségről és a nemzeti színekről, jelképekről.

Rónay János és Posonyi Ferenc követi végjelentését az 1848. május 1-jén Makón tartott közgyűlésen olvasták fel. Jelentésükben leírták, hogy az elmúlt hetek eseményei rendkívüliek voltak. „*Fél Európát villanyozták keresztül a szabadság mozgalmai*”, Ausztria és Poroszország évszázados rendszerei órák alatt összeomlottak, csak Oroszország maradt érintetlen. A szabadság testvérré tette a népeket, nem a véres lobogó került előtérbe, hanem a béke olajága. Ezek az események az ország „*ősalkotmányát*” is megingatták, csak két oszlop maradt állva: a király és a szabad törvényhozás. A szabad sajtó, a népképviselőt, a községi rendszer és a független magyar minisztérium képesán alkotott törvények olyan alapokat raktak le, amelyek a nemzet szabadságát és boldogságát biztosítják, s a nemzetőrség is ezt védelmezi. A csanádi követek hozzátették azt is, hogy hiba lenne azt hinni, hogy a munkát befejezték a törvények megalkotásával, a neheze még hátra van, hiszen életbe kell léptetni azokat. Számtalan magánérdeket feláldoztak a közboldogságért és a szabadságért. A szabadság nem fogy, hanem nő, ha másokkal is megosztják, a jog nem gyengül, hanem erősödik, ha többekre terjesztik ki. „*A köz jog, köz szabadság, és köz boldogság pedig hatalmassá teszi a Nemzetet*” – vélekedtek a követek. Egyezsége van most szükség, amely biztosítja a jövőnket.

¹²² RENDI NAPLÓ 1847/48. 237–238. (LXV. országos ülés, 1848. április 11.)

¹²³ RUSZOLY 1997b. 45–56.

¹²⁴ BÉNYEI 1994. 96–97. A sajtószabadság kapcsán figyelembe vették a külföldi sajtótörvényeket (utólagos felelősségre vonás, esküdtszék, fokozatosság). Vitathatatlan eredmény, hogy eltörölték a cenzúrát, a nyomdai és könyvkereskedelmi privilégiumokat megszüntették, emellett a külföldi könyveket is szabadon hozhatták be az országba. A sajtóvétségek megállapítását esküdtszékekre bízták.

¹²⁵ Az 1848. évi 5. törvénycikk rendezte végül a városok képviselői jogát az országgyűlésen. Eszerint 48 város (nemcsak szabad királyi város) 60 követet küldhetett a 377 fős parlamentbe.

A két követ ezután az országgyűlési tanácskozások menetét ismertette: A királyi előadások sokakban aggodalmat keltettek azzal, hogy a kormány az irányítása alá akarja vonni a reformok megvalósítását. Az első felírásban a köszönet mellett a sérelmeket is fel kívánták terjeszteni, külön kiemelve az 1791:10. törvényt, azonban a főrendek ellenzése miatt ez nem valósult meg. A király ezután maga intézett leiratot a rendekhez az adminisztrátori rendszer ügyében 1848. január 30-án, azonban erre sem készült válaszfelirat. A követek egyáltalán nem tértek ki a közöttük húzóódo nemzetkülönbségekre és konfliktusokra, azokra láthatólag ők és a csanádi rendek is fátylat borítottak.

Közben Itáliában és Franciaországban is forradalmak törtek ki, folytatták a beszámolót, a francia királyt elűldözték a trónjáról. Ezen események után a magyar országgyűlésen is kinyilatkoztatták, hogy az alkotmányos szabadság a jövő biztosítója. Bécsben szintén véres forradalom tört ki a polgárságnak és a diákságnak köszönhetően Metternich megkövesedett rendszere, a szolgaság rendszere megdőlt. A magyar országgyűlés küldöttséget menesztett Bécsbe, amely a független, felelős minisztériummal tért vissza. Nálunk eddig vérontás nélkül ment végbe az átalakulás, amiben a nádornak is nagy szerepe volt. A megalkotott törvények kifejlődésünk jövőbeli alapját képezik. Európa népei a szabadságban egybeolvadtak, a szabad népek egymás ellen nem harcolhatnak, a szabadság gyümölcsei nem a csataterén, nem a meghódított népek rabláncainál, hanem a magántűzhelyek körül érlelődnek. A hódítás csak a zsarnokok nyeresége, egy ember önkénye alá hajtja a népet. Egykor a kereszténység védőfala voltunk, most az „északi óriással” szemben is hasonló szerepünk lehet. Magyarország a mostani események által Európa civilizált és szabad népei közé került. Ahhoz, hogy ezt a fontos helyünket betöltsük, egyetértésre, egységre és rokonszenvre van szükség. A rokonszenvet a szabadság érzete és az érdekegyesítés erősíti fel azon népek irányában, amelyekkel bennünket a Pragmatica Sanctio történelmileg összekapcsolt. Nemzetiségünk és önállóságunk fenntartása is fontos. „*Hazánk határai között, sokféle nyelvű népek tanyáznak, de van egy alap mellyen ezeknek különböző nyelv érdekeit egyesíteni lehet: ez az alkotmányos szabadság...*” – írták jelentésük végén.¹²⁶ A Csanád vármegyei rendek teljes mértékben azonosultak az elért eredményekkel, nincs nyoma annak a jegyzőkönyvekben vagy akár hírlapi tudósításokban, hogy az áprilisi törvényekkel szemben ellenvetések merültek volna fel.

A Borsod vármegyei követek (Bük Zsigmond és Szemere Bertalan) és a Pest vármegyei követek (Kossuth Lajos és Szentkirályi Móric) a csanádi követek végjelentéséhez hasonló végjelentést nyújtottak be.¹²⁷ Az alsó táblán, 1848. március 24-én ugyanis az ungi követ, Bernáth Zsigmond javasolta, hogy az országgyűlés végére egységes követi végjelentést szerkesszenek. Ezzel a feladattal Szentkirályi Móricot bízták meg. Minden bizonnyal ennek kivitelezéséről tanúskodnak az egybecsengő követjelentések, ahogy arra Tilcsik György is rámutatott már egyik tanulmányában.¹²⁸

Rónay János és Posonyi Ferenc az országgyűlésen végig jelen volt a tanácskozásokon, rendszeresen küldtek jelentéseket a megyének. A követek az országgyűlés kezdeti szakaszában aktívabbak voltak, azonban miután ellentétesen szavaztak egymással, és a csanádi rendek is póttutását küldtek a számukra, hogy csak akkor szólalhatnak fel, ha pontos utasításuk van, később kevesebbszer nyilatkoztak. Azt követően is csak kevés alkalommal szólaltak fel, hogy a megyei

¹²⁶ MNL CSCSVL ML, IV.3.a. 82. jkv. 820/1848.

¹²⁷ SERESNÉ 1987. 355–364.; BARTA 1951. XI. 739–744.

¹²⁸ Országgyűlés. *Pesti Hírlap* 1848. március 30. 273–274.; TILCSIK 1990. 18.

rendek 1848. március 20-án utasításba adták számukra, hogy támogassák a pesti tizenkét pontot és az országgyűlési indítványokat. Valószínűleg csak az igenlő álláspontjukat fejtették ki („Maradjon”, „Helyes” közfelkiáltásokkal) a reformok pártolása során a többséggel együtt. A két követ közül Rónay volt aktívabb, többször szólalt fel, Posonyi neve ritkábban tűnik fel az országgyűlési naplókban és a hírlapi tudósításokban.

Csanád vármegye ezen az országgyűlésen is a reformokat támogató álláspontot képviselt. Mindemellett a diéta elején nem álltak egyértelműen az ellenzék oldalán, ezt bizonyítja a vármegyében folyó politikai küzdelem, a követek megválasztása és az utasítások kidolgozása kapcsán. A követutasítások azonban bizonyították, hogy nem húzódott áthidalhatatlan ellentét Csanád vármegyében a két-három politikai tábor között, hiszen egy-két ügyet leszámítva a legfontosabb reformokat támogatta a többség és a kisebbség is. Az azonban nem elhanyagolható tény, hogy az adminisztrátori rendszer körüli kérdések erősen rányomták a bélyegét a Csanád vármegyei rendek politikai helyzetére és a követek tevékenységére.

A Kecskeméti Károly történész által közölt táblázat szerint az országgyűlési tanácskozások során Csanád vármegyének négy „baloldali”, egy „jobboldali”, egy elidált szavazata volt, egy alkalommal nem szavaztak, két kérdésben pedig nem szólaltak fel a követek. Ez azonban pontosításra szorul. Az adminisztrátori sérelem kapcsán helyesen állapította meg Kecskeméti, hogy az 1847. december 1-jei országos ülésen a csanádi követek szavazatai elidálták egymást. A december 20-ai ülésen viszont – amikor arról határoztak, hogy leteszik a feliratot – Posonyi Ferenc nem szavazott, Rónay János azonban a felirat letétele mellett foglalt állást, amit elfogadtak Csanád vármegye szavazataként. Ekkor Kecskeméti hibásan a „jobboldalhoz” sorolta Csanád vármegye szavazatát. Amikor az 1848. február 5-ei ülésen arról határoztak, hogy a beregi vagy a gömöri indítványt fogadják-e el, szintén helyesen állapította meg, hogy Csanád vármegye követei nem szavaztak. A sajtószabadság kérdésében viszont tévesen állította, hogy a csanádi követek nem szólaltak fel. A sajtószabadság két kérdés körül zajlott: 1. István nádort meg kell kérni, hogy az országgyűlési eseményekről szabadon lehessen tudósítani. 2. Hozzanak létre egy országgyűlési újságot. Rónay János az 1847. november 19-ei országos ülésen felszólalt ezekben a kérdésekben. Az országgyűlési újság kapcsán kijelentette, hogy azt nem tudja támogatni, mivel monopóliumot lát benne, ő pedig minden kiváltságnak és monopóliumnak ellensége, mint ahogy a Csanád vármegyei rendek is. Azt viszont támogatta, hogy a nádort kérjék meg arra, hogy az országgyűlési tanácskozásokról lehessen szabadon tudósítani.¹²⁹ Kecskeméti kimutatásában továbbá szerepel még az úrbéri reformok és a közteherviselés ügye, amelyekről helyesen állapította meg, hogy a csanádi követek pártolták azokat. Ezen helyesbítések után megállapítható, hogy Csanád vármegyének hat „baloldali”, egy „jobboldali”, egy elidált szavazata volt, valamint egy alkalommal nem szavaztak.¹³⁰

A különböző hírlapi tudósítások megerősítették, hogy a mérsékelt reformokba kezdő kormányzatot támogatók többségben voltak Csanád vármegyében, azonban az ellenzékét is szép számmal képviselték. A két-három politikai tábor közötti ellentét egyértelműen 1844 után erősödött fel, amikor Csanád vármegyébe is udvarhű főispánt nevezett ki az uralkodó 1845-ben, majd a két párt országos megalakulása további ellentéteket szült. Az 1848-as forradalmak hatása a Csanád vármegyei rendeket is megérintette, átlátva a helyzetet és félretéve az ellentéteket, teljes mellszélességgel kiálltak

¹²⁹ RENDI NAPLÓ 1847/48. 20. (V. országos ülés, 1847. november 19.)

¹³⁰ KECSKEMÉTI 2008. 365–369.

a reformok megvalósítása mellett. Az országgyűlés bezárása után a főispán tekintetében változás történt Csanád vármegyében, ugyanis István nádor és Szemere Bertalan belügyminiszter 1848. május 20-án Návay Tamást nevezte ki erre a tisztségre.¹³¹

A történetírók egységes álláspontot képviseltek az 1847/48. évi országgyűlés eredményeiről. Kiemelték, hogy az áprilisi törvények az ország polgári és alkotmányos átalakulásában jelentős lépéseket tettek előre.¹³² Ezekkel a vélekedésekkel magam is egyet értek. Kiemelendő Batthyány Lajos és Kossuth Lajos szerepe, akik nagy hatást gyakoroltak az országgyűlési tanácskozások menetére. Nem kisebb szerep hárult István nádorra, aki a bécsi udvarban küzdött az áprilisi törvények elfogadtatásáért. A legnegatívabb képet Viszota Gyula festette, aki szerint a „szép eredmények” csak átmenetiek voltak, azokat csak a helyzet kényszerűsége hozta magával. *„Az ellentét továbbra is fennállott küzdve a hatalomért. Bécs meg akarta azt tartani lehető korlátlanul, Kossuth és Batthyány pedig arra törekedtek, hogy minden hatalom a felelős minisztérium, azaz az ő kezükbe kerüljön.”* Nem volt rend Bécsben és Magyarországon sem, a forradalom és az anarchia egyre jobban erősödött.¹³³ Varga János az áprilisi törvények jelentősége mellett rámutatott, hogy a megalkotott törvények két tekintetben tartalmaztak hiányt: több feudális jellegű előjog fennmaradt, valamint a továbbfejlődés nemzeti feltételeit biztosította a magyarság számára, s mindez később konfliktusokhoz vezetett.¹³⁴ Ezek a hiányosságok azonban eltörpülnek amellet, hogy a megalkotott törvények Magyarország polgári átalakulását szolgálták.

FORRÁSOK ÉS SZAKIRODALOM

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád–Csanád Vármegyei Levéltár Makói Levéltára (MNL CSCSVL ML)

IV.3.a. Csanád vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek (1790–1848)

IV.3.b. Csanád vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok (1790–1848)

IV.16. Nyéky Antal főjegyző után maradt iratok (1810–1848)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

A 45. Magyar kancelláriai levéltár. Magyar királyi kancellária. Acta praesidialia (1774–1848)

A 96. Magyar Kancelláriai Levéltár. Acta diaetalia II. (1790–1848)

H–2–b. Az 1848/1849-i minisztériumi levéltár. Általános iratok (1848–1849)

N 119. Takáts Sándor hagyatéka (1563–1848)

O 78. Protocolla neocensuratorum advocatorum (1769–1869)

¹³¹ Hivatalos rovat. *Pesti Hirlap* 1848. május 23. 466.

¹³² FERENCZI 1904. II. 95–96.; SZABAD 1976. 51–52., 64.; SZABAD 1977. 117–118.; SPIRA 1979. 110–117.; DEÁK 1983. 79.; URBÁN 1986. 233.; GERGELY 1989. 67.; GERGELY 2001. 196–201.

¹³³ VISZOTA 1930. CCCLIX–CCCLX.

¹³⁴ VARGA 1971. 337–338.

Sajtóforrások

Budapesti Híradó, 1845–1848

Jelenkor, 1847–1848

Nemzeti Ujság, 1847–1848

Pesti Hirlap, 1847–1848

Preßburger Zeitung, 1848

Egykorú publikált források

BAJZA JÓZSEF (1847): *Ellenőr*. Politicai zsebkönyv. A' Pesti Ellenzéki Kör megbízásából. Németország.

FÖRENDI NAPLÓ (1847/48): *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár; Magyar- és Csehországok e' néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik évi november 7-ikére rendeltetett Magyar-országgyűlésen a' méltóságos Fő-rendeknél tartatott országos ülések naplója*. Pozsony–Pest, Landerer és Heckenast.

ORSZÁGGYŰLÉSI ÍRÁSOK (1847/48): *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár; Magyar- és Csehországok e' néven Ötödik Apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1847-ik esztendei Sz. András hava 7-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek irományai*. Pozsony–Pest, Landerer és Heckenast.

RENDI NAPLÓ (1847/48): *Felséges Első Ferdinánd ausztriai császár; Magyar- és Csehországnak e néven Ötödik Apost. királya által szabad királyi Pozsony városában 1847-ik esztendei Szent-András hava 7-ik napjára összehívott magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes Karoknál és Rendeknél*. Pozsony–Pest, Landerer és Heckenast.

Forráskiadvány, forrásközlés

ANDICS ERZSÉBET (1981): *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben*. I. kötet Tanulmány. Iratok 1844. július 4. – 1848. március 12. Kiegészítő iratok a 2. és 3. kötethez. Budapest, Akadémiai Kiadó.

BARNA JÁNOS – SÜMEGHY DEZSŐ (1913): *Nemes családok Csanád vármegyében*. Makó, Ifj. Gaál László Könyvnyomdája.

BARTA ISTVÁN (1951): *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847–48*. XI. kötet. Budapest, Magyar Történelmi Társulat.

BLACKWELL, JOSEPH ANDREW (1989): *Joseph Andrew Blackwell magyarországi küldetése 1843–1851*. S. a. r. Haraszti-Taylor Éva. Budapest, Európa Könyvkiadó.

HUNKÁR ANTAL (2004): Hudi József (s. a. r.): *Hunkár Antal visszaemlékezése és iratai*. Pápa, Pápai Református Gyűjtemények.

KOSSUTH FERENC (1904): *Kossuth Lajos iratai*. X. kötet. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt.

KÓNYI MANÓ (1896): Lónyai Menyhértnek 1847/48-diki naplója. *Budapesti Szemle*, 85. k., 231. sz., 86. k. 232. sz. 337–362., 18–49.

MADARÁSZ JÓZSEF (1883): *Emlékirataim*. 1831–1881. Budapest, Franklin-Társulat.

NAGY IVÁN (1861–1862): *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. VIII–IX. kötet. Pest, Ráth Mór.

PAJKOSSY GÁBOR (2003): *Magyarország története a 19. században. Szöveggyűjtemény*. Budapest, Osiris Kiadó.

PÁLMÁNY BÉLA (2011): *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848*. I–II. kötet. Budapest, Argumentum Kiadó – Országgyűlés Hivatala.

PODMANICZKY FRIGYES (1887): *Naplótöredék 1824–1886*. I. kötet. Budapest, Grill Károly nyomdája.

PULSZKY FERENC (1884): *Életem és korom*. Második kiadás. Budapest, Franklin-Társulat.

SCHEFFLER JÁNOS (1928): *Hám János szatmári püspök és kinevezett primás emlékiratai 1848/49-ből*. Budapest, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó.

SERESNÉ SZEGŐFI ANNA (1987): *Borsod vármegye képvisellete a reformországgyűléseken. Követutasítások és követi végjelentések*. Miskolc, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetetek 21.

SZÖGYÉNY LÁSZLÓ (1903): *Idősb Szögyény-Marich László országbíró emlékiratai*. Első kötet: 1836–1848. december 2. Budapest, Kiadják fiai.

VISZOTA GYULA (1930): *Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal*. I–II. kötet. Budapest, Magyar Történelmi Társulat.

VISZOTA GYULA (1939): *Gróf Széchenyi István naplói*. Hatodik kötet (1844–1848). Budapest, Magyar Történelmi Társulat.

VUKOVICS SEBŐ (1894): *Vukovics Sebő emlékiratai Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből*. S. a. r. Bessenyei Ferenc. Budapest, Athenaeum.

WIRKNER LAJOS (1880): *Élményeim*. Néhány lap 1825-től 1852-ig terjedő. Nyilvános pályám naplójegyzeteiből. Pozsony, Stampfel Károly kiadása.

Szakirodalom

AGULHON, MAURICE (2005): A második köztársaság. In Georges Duby (szerk.): *Franciaország története I*. Budapest, Osiris Kiadó.

ANDICS ERZSÉBET (1975): *Metternich és Magyarország*. Budapest, Akadémiai Kiadó. ANTAL TAMÁS (2013): A szabad királyi városokról szóló javaslatok az utolsó rendi országgyűlésen és az 1848: XXIII. tc. keletkezése. In Balogh Elemér – Homoki-Nagy Mária (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Szeged, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar. 21–40.

BALLAGI GÉZA (1897): *A nemzeti államalkotás kora 1815–1847*. In Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története IX.*, Budapest, Athenaeum.

BÉNYEI MIKLÓS (1994): *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról*. Debrecen, Stúdium Kiadó.

BEÖTHY ÁKOS (2011): *A magyar államiság fejlődése, küzdelmei*. Máriabesenyő, Attraktor Kiadó.

BÉRENGER JEAN – KECSKEMÉTI KÁROLY (2008): *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608–1918*. Budapest, Napvilág Kiadó.

CZINEGE SZILVIA (2013): *Gróf Apponyi György közéleti pályája a reformkorban – egy hivatalnok-politikus portré*. (PhD értekezés). Debrecen, Debreceni Egyetem.

CSIZMADIA ANDOR (1974): Az adminisztrátori rendszer Magyarországon és a Fejér megyei adminisztrátorság. In: *Fejér Megyei Történeti Évkönyv 8*. Székesfehérvár, Fejér Megyei Levéltár. 233–274.

CSORBA LÁSZLÓ – VELKEY FERENC (1998): *Reform és forradalom (1790–1849)*. Debrecen, Csokonai Kiadó.

CSORBA LÁSZLÓ (1999): *A vallásalap „jogi természete”. Az egyházi vagyon problémája a polgári átalakul korának Magyarországon 1782–1918*. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Művelődéstörténeti Tanszék.

DAUTRY, JEAN (1981): *Az 1848-as francia forradalom és a köztársaság*. Fordította: Hegedűs Éva, Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

DEÁK ISTVÁN (1983): *Kossuth Lajos és a magyarok 1848–49-ben*. Budapest, Gondolat Kiadó.

DÉNES IVÁN ZOLTÁN (2008): *Liberális kihívásra adott konzervatív válasz*. Budapest, Argumentum Kiadó.

DOBSZAY TAMÁS (2021): Ugyanarról kétféleképpen: Reformellenzék és konzervatív kormányzat a szabad királyi városok helyzetének rendezéséről (1844, 1847). In Manhercz Orsolya – Sipos Balázs – Tóth-Barbalics Veronika (szerk.): *Nemzet, politika, nyilvánosság: Tanulmányok a 19-20. századi Magyarországról Pajkossy Gábor 70. születésnapjára*. Szombathely, Savaria University Press. 51–61.

FENYŐ ISTVÁN (2003): *A centralisták az 1848-as forradalomban*. Budapest, Argumentum Kiadó.

FERENCZI ZOLTÁN (1904): *Deák élete*. I–III. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.

FILLAFER, FRANZ LEANDER (2020): *Aufklärung habsburgisch Staatsbildung, Wissenskultur und Geschichtspolitik in Zentraleuropa 1750–1850*. Göttingen, Wallstein Verlag.

GERGELY ANDRÁS (1989): *Áruló vagy áldozat? István, az utolsó magyar nádor rejtélye*. Budapest, Helikon Kiadó.

GERGELY ANDRÁS (2001): Magyarország 1848–49-ben. In: uő: *1848-ban hogy is volt?* Budapest, Osiris Kiadó. 189–254.

HERMANN RÓBERT (2004): Zala követe, Szentgrót képviselője. Deák Ferenc az 1848. évi rendi és az 1848. évi népképviselői országgyűlésen. In Molnár András (szerk.): *Zala követe, Pest képviselője. Deák Ferenc országgyűlési tevékenysége 1833–1873*. Zalaegerszeg, Zalai gyűjtemény 59., Zala Megyei Levéltár. 91–185.

HERMANN RÓBERT (2008): Szemere Bertalan a reformkorban. *Századok* 142. évf., 3. sz. 535–591.

HORVÁTH MIHÁLY (1886): *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig*. I–III. kötet. Budapest, Ráth Mór.

HÓKE LAJOS (1886): A pozsonyi országgyűlés. – 1847. évi november hó 10-től 1848. évi április hó 11-ig – Abafi Lajos (szerk.): *Hazánk. Történelmi Közlöny* 6. k., 1. sz. 413–435.

KÁROLYI ÁRPÁD (1925): Az 1848. III. törvénycikk történetéből. In *Emlékkönyv Dr. Klebelsberg Kunó negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére*. Születésének ötvenedik évfordulóján. Budapest, Rákos Jenő Budapesti Hirlap Ujságvállalata R.-T. Nyomdája. 575–591.

KÁROLYI ÁRPÁD (1936): *Az 1848-diki pozsonyi törvénycikkek az udvar előtt*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat.

KECSKEMÉTI KÁROLY (2008): *Magyar liberalizmus 1790–1848*. Budapest, Argumentum Kiadó, Bibó István Szellemi Műhely.

KOSÁRY DOMOKOS (1985): A forradalom és szabadságharc sajtója (1848–1849). In: Szabolcsi Miklós (főszerk.): *A magyar sajtó története II/1. 1848–1867*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 25–287.

KOSÁRY DOMOKOS (2002): *Kossuth Lajos a reformkorban*. 2. kiadás. Budapest, Osiris Kiadó.

MELKOVICS TAMÁS (2020): *A reformkori főrendi ellenzék és 1839–40-es zászlóbontása*. Budapest, Országház Könyvkiadó.

MISKOLCZY GYULA (1938): *A kamarilla a reformkorszakban*. Budapest, Franklin-Társulat.

MOLNÁR ANDRÁS (2007): *Viam meam persequor – Batthyány Lajos gróf útja a miniszterelnökséig*. Budapest, Osiris Kiadó.

NAGY MIKLÓS (1930): Ghyczy Kálmán, mint nádori ítélőmester. (Adatok az 1848. évi törvényeink történetéhez.) *Budapesti Szemle* 219. k., 635. sz. 1–28.

PAJKOSSY GÁBOR (1993): Egyesületek Magyarországon és Erdélyben 1848 előtt. *Korunk* 3. évf., 4. sz. 103–109.

PAJKOSSY GÁBOR (2005): Kossuth felirati beszédéhez (1848. március 3.). In Angi János – ifj. Barta János (szerk.): *Emlékkönyv Orosz István 70. születésnapjára*. Debrecen, Debreceni Egyetem Történelmi Intézet. 169–179.

PÁSZTOR JÓZSEF (1935): A szabad királyi városok szavazati joga. Szeghalom, Kultura Könyvkiadó és Nyomda R. T.

PRICE, ROGER (2001): Franciaország története. (ford.: Szuhay-Havas Ervin), 2. kiadás. Maecenas Könyvkiadó – Talentum.

RÓNAY ELEMÉR – GILICZE JÁNOS – MAROSVÁRI ATTILA (2012): *A zombori Rónay család története*. Dél-Alföldi évszázadok 30. Szeged, Csongrád Megyei Levéltár.

RUSZOLY JÓZSEF (1997a): „Egy új alkotmányt Magyarországnak” (Az 1848:III. tc. létrejötte). In uő: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. Szeged, JATEPress. 25–43.

RUSZOLY JÓZSEF (1997b): „Évenkénti országgyűlést Pesten” (Az 1848:IV. tc. létrejötte). In uő: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. Szeged, JATEPress. 45–56.

RUSZOLY JÓZSEF (1997c): Az országgyűlési népképviselő bevezetése Magyarországon (Az 1848:V. tc. létrejötte). In uő: *Alkotmány és hagyomány. Újabb jog- és alkotmánytörténeti tanulmányok*. Szeged, JATEPress. 57–84.

SIEMANN, WOLFRAM (2019): *Metternich. Strategist and visionary*. (Translated by Daniel Steuer) London, England, The Belknap Press of Harvard University Press.

SPIRA GYÖRGY (1979): Polgári forradalom (1848–1849). In Kovács Endre (főszerk.) – Katus László (szerk.): *Magyarország története 1848–1890*. VI. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó. 59–434.

SRBIK, HEINRICH RITTER VON (1925): *Metternich, der Statistmann und der Mensch*. Band I–II. München, Verlag F. Bruckmann A. G.

SZABAD GYÖRGY (1976): A polgári átalakulás megalapozása 1848–1849-ben. In Spira György – Szűcs Jenő (szerk.): *A negyvennyolcas forradalom kérdései*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 49–64.

SZABAD GYÖRGY (1977): *Kossuth politikai pályája. Ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó – Magyar Helikon.

SZABAD GYÖRGY (1982): Batthyány és Magyarország alkotmányos önkormányzatának kérdése 1848 tavaszán. *Századok* 116. évf., 6. sz. 1175–1192.

SZEKŰ GYULA – HÓMAN BÁLINT (1936): *Magyar történet*. I–V. kötet, Budapest.

TAKÁTS SÁNDOR (1980): Politikai konventikumok és titkos konferenciák az országgyűlésen. In: uő: *Kémvilág Magyarországon*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó. 150–228.

TILCSIK GYÖRGY (1990): Az utolsó rendi országgyűlés egységes követjelentései. In Tilcsik György (szerk.): *Előadások Vas megye történetéről – Vas megyei levéltári füzetek* 3. Szombathely, Vas Megyei Levéltár. 13–23.

URBÁN ALADÁR (1970): *Európa a forradalom forgószélében 1848–1849*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó.

URBÁN ALADÁR (1986): *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.

VARGA JÁNOS (1971): *A jobbágyfelszabadítás kivívása 1848-ban*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

VÖRÖS KÁROLY (1980): Forradalom előtt (1847–1848). In Mérei Gyula (főszerk.) – Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története: 1790–1848*. V. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1195–1227.

ZAKAR PÉTER (2021): A makói plébánia felülvizsgált története az 1848/49-es szabadságharcban. *Délvidéki Szemle* VIII. évf., 1–2. sz. 81–95.